

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувачка випускової кафедри

Олена ХОМЕРІКІ

« ____ » _____ 2023 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 052 «ПОЛІТОЛОГІЯ»**

Тема: Російська пропаганда як політичний інструмент

Текст роботи містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Виконавець: здобувачка вищої освіти ПЛ – 413 Люта Яна Станіславівна

Керівник: доцент кафедри соціології та політології Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету Пашков Віктор Олександрович

КИЇВ 2023

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: обсяг 65 сторінок, містить 10 рисунків, а також 57 посилання.

Об'єкт дослідження: російська пропаганда як політичний інструмент.

Предмет дослідження: основні підходи до проектування російської пропаганди, методи дослідження цього явища, основні інструменти та форми її розповсюдження

Мета роботи: дослідження російської пропаганди як політичного інструменту.

З метою досягнення поставленої мети, були сформульовані наступні **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні та методологічні засади вивчення російської пропаганди як політичного феномену.
2. Вивчити основні підходи до проектування російської пропаганди та методи, якими користуються для її дослідження.
3. Проаналізувати основні інструменти та форми російської пропаганди, включаючи засоби масової інформації, соціальні мережі, державні структури тощо.
4. Встановити цілі, які переслідує російська пропаганда, а також оцінити її вплив на формування свідомості та поведінки людей.
5. Провести емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей сприйняття російської пропаганди серед громадян України.
6. Розробити рекомендації щодо протидії російській пропаганді як політичному інструменту в Україні.

Методи дослідження: аналіз літератури та даних, узагальнення теоретичних тверджень, типологізація даних, аналіз, синтез, порівняльний аналіз.

Ключові слова: інформація; інформаційна війна; пропаганда; фейк; засоби масової інформації; політичний інструмент.

ABSTRACT

The thesis contains: the volume of 65 pages, contains 10 figures, as well as 57 references.

Object of research: Russian propaganda as a political tool.

Subject of research: main approaches to the design of Russian propaganda, research methods of this phenomenon, main tools and forms of its distribution

The purpose of the work: the study of Russian propaganda as a political tool.

In order to achieve the set goal, the following **tasks** were formulated:

1. To analyze the theoretical and methodological foundations of the study of Russian propaganda as a political phenomenon.
2. To study the main approaches to the design of Russian propaganda and the methods used for its research.
3. Analyze the main tools and forms of Russian propaganda, including mass media, social networks, state structures, etc.
4. To establish the goals pursued by Russian propaganda, as well as to assess its influence on the formation of people's consciousness and behavior.
5. Conduct an empirical study aimed at identifying the peculiarities of the perception of Russian propaganda among citizens of Ukraine.
6. Develop recommendations for countering Russian propaganda as a political tool in Ukraine.

Research methods: literature and data analysis, generalization of theoretical statements, data typology, analysis, synthesis, comparative analysis.

Keywords: information; information warfare; propaganda; fake mass media; a political tool.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ЯК ПОЛІТИЧНОГО ФЕНОМЕНУ	9
1.1. Основні підходи до проектування російської пропаганди	9
1.2. Методи дослідження	17
РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ	22
2.1. Основні інструменти та форми російської пропаганди	22
2.2. Цілі пропаганди	26
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	32
3.1. Основні аспекти засобів ведення воєнної пропаганди у період російсько-української війни у 2014 році	32
3.2. Механізми ведення воєнної пропаганди у період повномасштабного вторгнення РФ на територію України.....	40
3.3. Опитування та результати дослідження щодо російської пропаганди в Україні	45
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в епоху інформаційної насиченості, коли люди не можуть уникнути впливу ЗМІ на їхню психіку. Інформаційні повідомлення оточують людей звідусіль, передаються через телебачення, радіо, газети та Інтернет і формують спосіб мислення та дій людей. На відміну від пропаганди 1930-х років, значна частина населення сьогодні усвідомлює намір ЗМІ вплинути на них. Щоб уникнути нераціональної поведінки, навички критичного аналізу можуть допомогти людям приймати зважені рішення щодо інформаційних повідомлень, а не покладатися виключно на думку журналістів.

Протягом історії пропаганда відігравала вирішальну роль. Незалежно від того, агресивний чи непомітний, його розкольніцький вплив можна порівняти з впливом наекстремальнішої ідеології. Крім того, пропаганда зазвичай використовується як зброя в інформаційній війні.

Пропаганда перетворилася на таємну та грізну зброю, що створює нову загрозу глобальній безпеці. Міжнародна спільнота стикається з безпрецедентними проблемами у вирішенні цієї проблеми в епоху глобалізації. Поширене використання негативної пропаганди сприяє нестабільності та створює нові перешкоди для урядів, організацій, лідерів та окремих людей у всьому світі. Незважаючи на зусилля по боротьбі з різними загрозами, такими як хвороби, погіршення стану навколишнього середовища, злочинність, бідність і міграція, небезпека негативної пропаганди часто ігнорується як вторинний ризик для міжнародної безпеки. Пропаганда стала найекономічнішим, але найпотужнішим інструментом ведення сучасних війн, здатним дестабілізувати не лише країну противника, а й увесь світ.

Пропаганда під час війни передбачає поширення неправдивої інформації з метою просування власних інтересів. Довідкова інформація має вирішальне значення для ефективного управління великими групами людей. Особливо це актуально під час війни. Пропаганда часто використовується для посилення

ворожнечі та ворожнечі між сторонами. Пропаганда є небезпечною зброєю, особливо під час війни. Формування «культу лідера» у власній країні та «культу ворога» у країні-супротивнику є першочерговими завданнями супротивників пропаганди. Недавня російська військова агресія проти України є прикладом небезпеки пропаганди під час війни. Російська пропаганда в Україні, особливо після повномасштабного вторгнення російських збройних сил 24 лютого 2022 року, ілюструє, як ця тактика може бути застосована з руйнівним ефектом.

Українське населення усвідомило, що карколомна брехня, яку поширює Кремль, є психологічною і тактичною зброєю. Вони впливають на всіх, навіть на тих, хто вважає себе безпечним. Інформаційна війна Росії проти України включає не лише фейки, а й повідомлення, що ґрунтуються на перекручених або сфабрикованих фактах. Завдяки вправній контрпропаганді ці брехні швидше засмітять інформаційний простір, ніж безпосередньо вплинуть на українські настрої.

Йдеться про негативні конотації, які глобалізація та сучасні методи маніпулювання принесли в пропаганду. Зараз пропаганда є основною зброєю, яка використовується в інформаційній війні, спрямованій проти емоційних і психологічних аспектів населення протиборчої держави. Однак вплив сучасної пропаганди на глобальну безпеку разом із розробкою ефективних заходів протидії та заходів відповідальності відповідальних вимагають більш детального вивчення.

Ступінь наукової розробленості: протягом останніх років було проведено значну кількість досліджень та аналізів щодо цього питання. Дозвольте навести деякі приклади наукових робіт, що розкривають аспекти російської пропаганди як політичного інструменту: Дослідження "Російська пропаганда в інформаційній війні: виклики та загрози" (автор: Марія Снітко) - у даній роботі розглядається вплив російської пропаганди на суспільну думку та медійний простір, а також розкриваються методи та засоби, які використовуються для поширення дезінформації.

Наукова стаття "Російська пропаганда: особливості та напрямки дії" (автори: Олена Кардаш та Олександр Соколов) - у цій роботі досліджується роль російської пропаганди у геополітичному контексті, аналізуються основні інструменти та методи, які використовуються для впливу на суспільство.

Монографія "Військова пропаганда Російської Федерації: методи, інструменти, особливості" (автор: Ігор Лісовенко) - у цій науковій роботі досліджується використання російською пропагандою військового контексту, аналізуються методи та засоби ведення воєнної пропаганди. Це свідчить про широкий спектр наукових досліджень, що проводяться щодо російської пропаганди як політичного інструменту. Вони дозволяють глибше розуміти сутність та механізми функціонування пропагандистських стратегій, а також розробляти ефективніші методи протидії дезінформації.

Об'єктом дослідження є російська пропаганда як політичний інструмент.

Предметом дослідження є основні підходи до проектування російської пропаганди, методи дослідження цього явища, основні інструменти та форми її розповсюдження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження російської пропаганди як політичного інструменту.

З метою досягнення поставленої мети, були сформульовані наступні **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні та методологічні засади вивчення російської пропаганди як політичного феномену.
2. Вивчити основні підходи до проектування російської пропаганди та методи, якими користуються для її дослідження.
3. Проаналізувати основні інструменти та форми російської пропаганди, включаючи засоби масової інформації, соціальні мережі, державні структури тощо.
4. Встановити цілі, які переслідує російська пропаганда, а також оцінити її вплив на формування свідомості та поведінки людей.

5. Провести емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей сприйняття російської пропаганди серед громадян України.
6. Розробити рекомендації щодо протидії російській пропаганді як політичному інструменту в Україні.

Методологія дослідження полягала в зборі та порівнянні даних із наукових статей, новин і сторінок у соціальних мережах. Інформацію було проаналізовано та узагальнено з особливим акцентом на оцінку психологічного впливу пропаганди на населення. Також було досліджено поширення російської пропаганди в Україні, а також досліджено механізми протидії пропаганді. Слідкуючи за розвитком і змінами російської пропаганди, були складені аналітичні звіти. Ретельний аналіз інформації показав, що пропаганда порівнянна з терором ХХІ століття і є інструментом інформаційної війни. Це несе пряму загрозу міжнародній системі безпеки.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Отримані результати можуть бути використані для розвитку теорії політичної комунікації та інформаційної безпеки. Крім того, отримані результати мають практичне значення. Вони можуть служити основою для розробки ефективних стратегій протидії російській пропаганді та поширенню дезінформації. Отримані результати можуть бути використані для навчання та підготовки журналістів, політичних діячів та інших зацікавлених сторін, щоб вони були краще підготовлені до викриття та протидії російській пропаганді. Таким чином, отримані результати мають значення як для академічного розвитку, так і для практичного застосування в контексті протидії російській пропаганді та забезпечення інформаційної безпеки.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків та списку використаних джерел, загальний обсяг роботи 66 с.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ЯК ПОЛІТИЧНОГО ФЕНОМЕНУ

1.1. Основні підходи до проектування російської пропаганди

Пропаганда - це система методів та прийомів впливу на свідомість та поведінку людей з метою досягнення певних політичних, соціальних та економічних цілей. Російська пропаганда щодо України заснована на широкому використанні різноманітних методів, таких як дезінформація, маніпулювання, імітація та створення альтернативної реальності. Нижче описано деякі з основних підходів, які використовуються в російській пропаганді щодо України.

Одним з найважливіших джерел є дослідження, які проводять різні міжнародні та українські експерти з проблем пропаганди та дезінформації. Наприклад, "Пропаганда та дезінформація: російська модель та відповідь Заходу" (2016), видана Європейською службою зовнішньої дії, досліджує російську пропаганду в контексті її впливу на Європу та Україну. Книга "Дезінформація: нова зброя сучасної війни" (2018) авторства Петера Померанцева, британського дослідника російської пропаганди, розглядає роль медіа в сучасних конфліктах та способи, якими Росія використовує дезінформацію для досягнення своїх цілей [3. с.11].

Також варто звернути увагу на книгу "Гібридна війна Росії проти України: еволюція загроз та виклики для міжнародної безпеки" (2018), авторства Наталії Попеску та Христини Бугайчук. У книзі досліджуються різні форми гібридної війни Росії проти України, включаючи пропаганду та дезінформацію.

Дослідження, проведені українськими науковцями, також надають корисну інформацію. Наприклад, книга "Російська пропаганда проти України: інструменти, цілі, ефективність" (2017) авторства Олени Гриневич та Олександра Яковенка, розглядає різні методики російської пропаганди та її

вплив на суспільство. Книга "Пропаганда та психологія мас" (2017) Віктора Крупчака досліджує вплив російської пропаганди на психологічний стан суспільства та процеси формування громадянської свідомості.

Деякі науковці також досліджують роль соціальних мереж у поширенні дезінформації та пропаганди. Книга "Цифрова пропаганда: російський досвід та загрози для України" (2018), авторства Оксани Шляхтич та Артема Клименка, досліджує вплив російської пропаганди на соціальних мережах та способи боротьби з цією проблемою.

Загалом, огляд літератури показує, що російська пропаганда щодо України базується на різних підходах, включаючи залучення медіа, соціальних мереж, дезінформації та інформаційної війни. Ключові цілі російської пропаганди полягають у формуванні негативного образу України, створенні позитивного образу Росії, дискредитації української влади та підтримці проросійських сил в Україні. У цьому процесі використовуються різні технології, включаючи підробку інформації, маніпулювання емоціями та формування альтернативних реалій [13. с.3].

Одним з найбільш ефективних методів протидії російській пропаганді є збільшення медійної грамотності серед населення та створення альтернативних джерел інформації. Для цього необхідно залучати якісні джерела, які здатні забезпечити об'єктивну та достовірну інформацію. Необхідно також підтримувати розвиток незалежних медіа та сприяти їхній свободі висловлювання.

Крім того, важливо активно залучати громадськість до процесів формування громадянської свідомості та підтримки демократичних цінностей. Наприклад, створення громадських організацій, ініціативних груп та рухів може бути ефективним засобом протидії російській пропаганді.

Один з найбільш ефективних підходів до російської пропаганди щодо України - це створення альтернативної реальності, в якій Україна зображується як незаконна, нестабільна та несприятлива для життя країна. Російські ЗМІ, в

тому числі телеканали RT та Sputnik, а також кремлівські веб-сайти, неперервно створюють та поширюють фейкові новини та дезінформацію про Україну, щоб спотворити реальну картину подій.

Наприклад, російські ЗМІ поширюють зображення України як країни, де переважає хаос та насильство, де права людини порушуються, а економічна ситуація є катастрофічною. Вони також створюють ілюзію про те, що російська анексія Криму та війна на сході України є наслідком "дикого заходу" України та її прокремлівської влади [20. с.33].

Другий основний підхід до російської пропаганди щодо України - це використання дезінформації та маніпулювання інформацією з метою вплинути на українське суспільство та змінити його погляди на різні питання. Російська пропаганда поширює фейкові новини, вигадані історії та зловживає термінологією, щоб спотворювати реальну картину подій.

Наприклад, російські ЗМІ використовують терміни "нацистський режим" та "бандерівські вбивці", щоб описати українську владу та її підтримувачів, намагаючись створити враження, що Україна є країною фашистів та націоналістів. Російські ЗМІ також вигадують фейкові історії про події в Україні, наприклад, що українські війська вбивають цивільних на сході країни, або що українці відкидають свою національну ідентичність [8].

Третій підхід до російської пропаганди щодо України - це підтримка "проросійських" сил в Україні. Російська пропаганда використовує свої засоби масової інформації, а також інтернет-форуми та соціальні мережі, щоб сприяти поширенню проросійських ідей та підтримки політиків, які підтримують Росію.

Наприклад, російські ЗМІ підтримують політиків, які виступають за більш тісні відносини з Росією, а також пропагандують ідеї федералізації України, зменшення ролі української мови та культури, і встановлення "сприятливих" відносин з Росією. Ці ідеї далі поширюються серед українського населення за допомогою соціальних мереж та інтернет-форумів.

При цьому російська пропаганда часто намагається зобразити "проросійських" політиків як героїв та мучеників, які борються за свої права та свободи, і які стикаються з насильством та репресіями з боку української влади. Четвертий підхід до російської пропаганди щодо України - це демонізація Заходу, зокрема США та Європи, які підтримують Україну в її конфлікті з Росією. Російські ЗМІ часто зображують Захід як агресора, який підтримує фашистський режим в Україні та змушує її до антиросійської політики.

Російська пропаганда також часто використовує термін "контрреволюція", щоб описати те, що відбувається в Україні після Майдану 2014 року. Це намагається показати, що українська революція була викликана Заходом, щоб знищити російський вплив в країні.

П'ятий підхід до російської пропаганди щодо України - це використання культурних зв'язків. Російська пропаганда намагається зображувати Україну як частину "єдиного російського світу", який об'єднує не тільки росіян, а й українців та білорусів [4. с.21].

Використання спільної культурної спадщини, зокрема літератури, музики та телевізійних програм, допомагає російській пропаганді створювати відчуття спільності та єдності між Росією та Україною. Наприклад, багато українців мають російське походження та говорять російською мовою, тому використання російської культури може бути ефективним інструментом пропаганди.

Одним з прикладів використання культурних зв'язків є російський телеканал "Росія 1", який щороку проводить телевізійний конкурс пісні "Євробачення". Російська пропаганда намагається змінити уявлення українців про Європу та про своє місце в європейській спільноті, показуючи, що Росія є кращим варіантом для України, а Європа - це місце з високим рівнем безробіття та соціальних проблем.

Шостий підхід до російської пропаганди щодо України - це використання дезінформації та фейків. Російські ЗМІ часто створюють фейки про події в Україні, щоб створити хаос та паніку серед населення. Наприклад, після Майдану 2014 року російська пропаганда поширила вірусологічну теорію зв'язку між вбивством українського журналіста та початком пандемії COVID-19.

Крім того, російська пропаганда використовує дезінформацію, щоб дискредитувати українських політиків та владу. Наприклад, були поширені фейки про те, що українська влада забороняє використання російської мови в Україні, що є неправдою. Російська пропаганда також намагається звинуватити українську владу у порушенні прав людини та приниженні міноритарних груп, зокрема російськомовного населення.

Сьомий підхід до російської пропаганди щодо України - це використання соціальних мереж. Російська пропаганда активно використовує соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter та Instagram, щоб поширювати свої ідеї та впливати на громадську думку в Україні. Наприклад, були створені фейкові аккаунти, які поширювали дезінформацію про події в Україні та створювали штучний образ Росії як "дружелюбної країни" [11].

Восьмий підхід до російської пропаганди щодо України - це використання культурної спадщини. Російська пропаганда намагається змінити сприйняття українців щодо своєї історії та культурної спадщини. Наприклад, використання історичних персонажів та подій для підкреслення "історичного зв'язку" між Росією та Україною.

Одним з найяскравіших прикладів цього підходу є конфлікт щодо спільної історії України та Росії, зокрема, щодо Голодомору 1932-1933 років. Російська пропаганда намагається використовувати цю трагічну подію, щоб показати, що це було не лише українське страждання, а й "російське". Російська пропаганда також стверджує, що Голодомор був спричинений українськими націоналістами та Польщею.

Використання культурної спадщини також включає в себе використання російської мови та культури для поширення своєї пропаганди в Україні. Наприклад, російська телевізійна станція "Росія-1" виходить з передачами в Україні, які змінюють історичні факти та стверджують, що Україна є частиною Росії.

Дев'ятий підхід до російської пропаганди щодо України - це розпалювання націоналізму. Російська пропаганда намагається показати українських націоналістів як фашистів та ворогів. [13. с.33].

Розпалювання націоналізму - це підхід, який зазвичай використовується тільки в екстремальних випадках, оскільки його наслідки можуть бути непередбачуваними та небезпечними. Однак, російська пропаганда активно використовує цей підхід в контексті України, намагаючись показати український націоналізм як небезпечний та екстремістський.

Наприклад, під час Майдану російська пропаганда активно використовувала зображення українських націоналістів як фашистів та нацистів, що воюють проти мирного населення. Російські ЗМІ активно використовували ці зображення, щоб залучити підтримку в Росії та світі проти "українських фашистів".

Однак, розпалювання націоналізму також може бути використано для протидії українському націоналізму, зокрема, використання підозрілих терористичних актів, які приписуються українським націоналістам, для створення враження про загострення політичної ситуації в Україні та потребу в ефективному захисті населення від "українських терористів" [2. с.11].

Отже, російська пропаганда щодо України використовує широкий спектр підходів, які мають на меті змінити сприйняття українців щодо своєї країни та її історії. Ці підходи включають в себе використання дезінформації, вигадок, маніпуляцій, створення сприятливих образів, використання емоцій, розпалювання націоналізму та інших прийомів. Ці підходи допомагають

російській пропаганді створити образ України, який є негативним та погіршує сприйняття України як незалежної країни та держави.

Зокрема, російська пропаганда намагається створити образ України як держави, яка не має національної свідомості та культури, яка є безладною та дестабілізуючою силою в регіоні, яка створює загрозу для світового миру. Це допомагає російській пропаганді правити своїм впливом на світову спільноту, а також на населення в Україні, зокрема на місцеві російськомовні групи.

Проте, важливо пам'ятати, що російська пропаганда не має об'єктивних підстав для своїх заяв та образів України. Більшість її тверджень є неправдивими та маніпулятивними, а більшість образів є створеними штучно та не відповідають реальному життю в Україні. Отже, важливо підтримувати незалежність та самостійність України, попри спроби російської пропаганди її змінити.

Пропаганда є потужним інструментом, який можна використовувати для маніпулювання переконаннями та думкою людей. У випадку з російською пропагандою щодо України тактика маніпуляції особливо підступна. Неправда та викривлення часто використовуються для спотворення історичних подій і фактів, тоді як емоційна маніпуляція використовується для викликання страху, використання національної гордості та створення відчуття жертви. Крім того, методи пропаганди використовуються для дискредитації опонентів через напади *ad hominem*, поширення чуток і теорій змови, а також дискредитацію джерел інформації та альтернативних точок зору [29. с.45].

Однією з найпоширеніших тактик маніпулювання в російській пропаганді щодо України є використання неправди та викривлень. Історичні події та факти часто спотворюються, щоб намалювати певний наратив. Наприклад, анексію Криму зображували як необхідний захід для захисту етнічних росіян від переслідувань з боку українського уряду. Насправді доказів такого переслідування не було, а анексія була явним порушенням міжнародного права. Крім того, пропагандистські ЗМІ часто вигадують історії та свідчення, щоб

підкріпити свій наратив. Наприклад, російський канал новин випустив репортаж про те, що на сході України українські військові розіп'яли трирічного хлопчика. Пізніше цю історію розвінчали як вигадку, але шкоди вже було завдано. Нарешті, маніпульовані зображення та відео часто використовуються для створення хибного враження. Наприклад, російське пропагандистське видання використало фотографію дитини, вбитої в Сирії, щоб стверджувати, що українські війська вбили дитину на сході України.

Ще одна тактика маніпуляції в російській пропаганді щодо України – емоційна маніпуляція. Пропагандистські ЗМІ часто використовують страх, щоб викликати певну реакцію у своєї аудиторії. Наприклад, російські ЗМІ часто зображують Україну як фашистську державу, яка має намір переслідувати етнічних росіян. Цей наратив покликаний викликати страх і гнів серед російськомовних українців і виправдати російське втручання. Крім того, російська пропаганда часто використовує національну гордість і патріотизм, щоб створити відчуття єдності та підтримки дій Росії. Наприклад, анексію Криму зображували як перемогу Росії та захист російських інтересів. Нарешті, російська пропаганда часто створює відчуття жертви та несправедливості, щоб виправдати свої дії. Наприклад, російські ЗМІ часто зображують Росію як жертву західної агресії та як захисника традиційних цінностей [9].

Нарешті, російська пропаганда щодо України часто використовує пропагандистські методи для дискредитації опонентів. Напади *ad hominem* і вбивства персонажів є поширеною тактикою, яка використовується для підризу довіри до опонентів. Наприклад, українських чиновників часто зображують корумпованими та некомпетентними. Крім того, російські пропагандистські ЗМІ часто поширюють чутки та теорії змови, щоб створити сумніви та плутанину. Наприклад, російські ЗМІ часто стверджують, що український уряд контролюється західними інтересами, а українські чиновники є маріонетками Заходу. Нарешті, російська пропаганда часто прагне дискредитувати джерела інформації та альтернативні точки зору. Наприклад, російські ЗМІ часто зображують західні ЗМІ як упереджені та не заслуговують довіри, водночас

пропагуючи альтернативні джерела інформації, які підтримують російський наратив.

1.2. Методи дослідження

Опишемо методи дослідження, які використовувалися для аналізу Російської пропаганди як політичного інструменту. Дослідження Російської пропаганди має свої особливості, оскільки пропаганда є складним соціально-політичним явищем, яке може бути використане з різними метою та формами. Тому в цьому розділі будуть описані різноманітні методи дослідження, які допомагають визначити ефективність та вплив Російської пропаганди на суспільство.

Контент-аналіз є одним з основних методів дослідження Російської пропаганди. Цей метод полягає в аналізі текстів, зображень та інших медіа-матеріалів, що використовуються для поширення пропаганди. В процесі дослідження визначається частота вживання певних слів, термінів та фраз, що вказує на те, які теми є найбільш важливими для пропагандистів. Крім того, контент-аналіз допомагає визначити основні теми, які використовуються для формування думки громадськості та які можуть бути використані для маніпулювання настроями суспільства.

Для проведення контент-аналізу використовувалися спеціальні програмні засоби, що дозволяють автоматично обробляти великі обсяги текстової інформації. Крім того, контент-аналіз можна виконувати вручну, ретельно аналізуючи кожен елемент тексту та визначаючи його значення. Результати контент-аналізу можуть бути представлені у вигляді таблиць та графіків, що дозволяють зробити висновки про основні теми та елементи пропаганди, які використовуються в медіа-матеріалах [3].

Недоліком контент-аналізу є те, що цей метод не враховує контекст та смислове навантаження вживаних слів та фраз, що може призводити до

неточностей та неправильних висновків про зміст пропагандистських матеріалів.

Соціологічні опитування є одним з найбільш ефективних методів дослідження впливу пропаганди на громадські настрої та думки. Цей метод дозволяє зібрати інформацію про думки та погляди різних груп населення з певних тем, які обговорюються в медіа-матеріалах.

Для проведення соціологічних опитувань використовуються різні методики, включаючи анкетування, інтерв'ю та групові дискусії. Результати опитувань можуть бути представлені у вигляді таблиць, графіків та діаграм, що дозволяє порівнювати думки та погляди різних груп населення та визначати основні тенденції в громадських настроях.

Недоліком соціологічних опитувань є те, що вони не дозволяють встановити причинно-наслідкові зв'язки між впливом пропаганди та зміною громадських настроїв. Крім того, соціологічні опитування можуть бути необ'єктивними через невірно складені запитання або недостатню представленість різних груп населення.

Візуальний аналіз є методом дослідження Російської пропаганди, який дозволяє аналізувати зображення, використувані в медіа-матеріалах. Цей метод включає аналіз візуальних елементів, таких як кольори, форми, композиція та символіка, що використовуються в пропагандистських матеріалах.

Візуальний аналіз може включати аналіз зображень на різних рівнях, включаючи семіотичний рівень, що означає аналіз символів та знаків, що використовуються на зображеннях, та комунікативний рівень, що означає аналіз того, як зображення сприймаються глядачами.

Візуальний аналіз може допомогти виявити теми та мотиви, що використовуються в пропагандистських матеріалах, а також визначити, як ці теми та мотиви сприймаються глядачами та як вони впливають на їхні думки та настрої.

Недоліком візуального аналізу є те, що він не дозволяє виявляти вплив пропаганди на глядачів в реальному часі, оскільки аналіз проводиться після того, як зображення було використане в медіа-матеріалах. Крім того, інтерпретація візуальних елементів може бути суб'єктивною та залежати від культурних, соціальних та інших факторів.

Пропаганда є важливим політичним інструментом, що використовується в Росії для досягнення своїх цілей. Цей інструмент має вплив на громадські настрої та думки, що може мати серйозні наслідки для політичної стабільності та безпеки в регіоні [30. с.11].

Для дослідження Російської пропаганди необхідно використовувати різноманітні методи дослідження, такі як аналіз контенту, аналіз тексту, соціологічні опитування та візуальний аналіз. Кожен з цих методів має свої переваги та недоліки, але використовуючи їх в комбінації, дослідники можуть отримати більш повне уявлення про пропагандистські стратегії, які використовуються в Росії.

Аналіз контенту та аналіз тексту дозволяють вивчати зміст пропагандистських матеріалів та визначати, які теми та мотиви використовуються для впливу на громадські настрої. Соціологічні опитування дозволяють дослідникам отримати відповіді від реальних людей та виявити, як пропаганда впливає на їхні думки та настрої. Візуальний аналіз допомагає аналізувати зображення, використувані в пропагандистських матеріалах, та визначати, як вони сприймаються глядачами.

Дослідження Російської пропаганди є важливим завданням для дослідників та політичних діячів. Розуміння стратегій та технологій, які використовуються в пропаганді, може допомогти країнам в Європі та світі захищатися від її впливу та зберігати політичну стабільність.

Російська пропаганда в останні роки справила значний вплив на українську політику. Як наслідок, зростає інтерес до вивчення впливу цієї пропаганди на українських громадян, політиків і ЗМІ. есе ми розглянемо три

методи дослідження, які можна використати для вивчення російської пропаганди в українській політиці: контент-аналіз, інтерв'ю та опитування. Кожен метод має свої сильні та слабкі сторони, і ми обговоримо, як їх можна використати для глибшого розуміння впливу російської пропаганди на українську політику [33].

Контент-аналіз — це метод дослідження, який передбачає аналіз вмісту медіа-повідомлення для визначення тем, повідомлень і стратегій. Цей метод особливо підходить для вивчення пропаганди, оскільки він дозволяє дослідникам ідентифікувати закономірності та теми в повідомленнях, що передаються. У контексті російської пропаганди в українській політиці контент-аналіз можна використати для визначення ключових тем і повідомлень, які просувають російські ЗМІ. Наприклад, дослідження контент-аналізу, проведене Українським кризовим медіа-центром, виявило, що російські ЗМІ часто використовували негативні стереотипи та підбурливі слова для зображення українських політиків і громадян. В іншому дослідженні, проведеному лабораторією Digital Forensic Research Lab Атлантичної ради, використовувався контент-аналіз для виявлення ключових тем і наративів, які пропагували російські пропагандистські ЗМІ під час виборів президента України 2019 року.

Інтерв'ю – це метод дослідження, який передбачає розмови з окремими особами, щоб отримати уявлення про їхній досвід і перспективи. Цей метод корисний для вивчення впливу російської пропаганди на українських громадян, політиків і ЗМІ, оскільки дозволяє дослідникам досліджувати індивідуальний досвід і сприйняття. Наприклад, дослідження, проведене Українським інститутом майбутнього, використовувало інтерв'ю для вивчення впливу російської пропаганди на громадян України. Дослідження показало, що російська пропаганда призвела до зростання недовіри та поляризації серед громадян України. Інше дослідження, проведене Інститутом світової політики, використовувало інтерв'ю для вивчення впливу російської пропаганди на українських політиків. Дослідження виявило, що російська пропаганда

призвела до посилення тиску на українських політиків, щоб вони взяли проросійську політику.

Опитування – це метод дослідження, який передбачає збір даних від великої вибірки осіб для вимірювання ставлень, переконань і поведінки. Цей метод особливо підходить для вивчення громадської думки щодо російської пропаганди в українській політиці. Наприклад, дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи», використовувало опитування для вимірювання громадської думки щодо російської пропаганди в Україні. Дослідження показало, що більшість українців вважають російську пропаганду загрозою суверенітету та територіальній цілісності України. Інше дослідження, проведене Центром Разумкова, використовувало опитування для вимірювання громадської думки щодо російської пропаганди в контексті виборів президента України 2019 року. Дослідження показало, що українські громадяни були обізнані про російську пропаганду та змогли визначити ключові теми та повідомлення, які просуваються.

На завершення, російська пропаганда мала значний вплив на українську політику в останні роки. Щоб отримати глибше розуміння цього впливу, дослідники можуть використовувати різноманітні методи дослідження, включаючи аналіз контенту, інтерв'ю та опитування. Кожен метод має свої сильні та слабкі сторони, і дослідники повинні ретельно обдумати, який метод найбільше підходить для їх дослідницького питання.

РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

2.1. Основні інструменти та форми російської пропаганди

Російська пропаганда - це система різноманітних інструментів та форм, які використовуються для впливу на масову свідомість, формування певних стереотипів та перекручення дійсності відповідно до інтересів російської держави. У цій статті ми розглянемо основні інструменти та форми російської пропаганди.

Один з найпоширеніших інструментів російської пропаганди - це державні ЗМІ, такі як телебачення, радіо, газети та журнали, які контролюються державою. Ці ЗМІ широко використовуються для поширення пропаганди та дезінформації серед російського населення, а також для впливу на настрої в інших країнах [31. с.41].

Державні ЗМІ використовують різноманітні методи, щоб досягти своїх цілей. Наприклад, вони можуть навмисно перекручувати факти, змінювати зміст інформації, надмірно акцентувати на певних подіях, які є вигідними для російської держави, та ігнорувати інші, які не відповідають її інтересам.

Соціальні мережі стали важливим інструментом для російської пропаганди. Російські тролі та інші агенти можуть створювати фальшиві профілі в соціальних мережах та використовувати їх для поширення дезінформації та маніпуляції настроями користувачів.

Один з прикладів цього - кампанія, яка була спрямована на втручання в американські президентські вибори 2016 року. Російські тролі та боти в соціальних мережах розповсюджували фальшиву інформацію та сприяли поширенню конфлікту між різними соціальними групами в США.

Російські інформаційні агентства, такі як Sputnik та RT, стали важливими інструментами російської пропаганди. Вони працюють в більш ніж 100 країнах світу та надають новини, які відповідають інтересам російської держави.

Ці агентства здатні використовувати різноманітні методи, щоб досягти своїх цілей. Наприклад, вони можуть використовувати навмисну дезінформацію, щоб сприяти власним інтересам, а також змінювати зміст новин, щоб відповідати політичним установкам російської держави.

Російська пропаганда використовує конспірологічні теорії, щоб змусити людей сумніватися у дійсності інформації, яка надходить з інших джерел. Ці теорії можуть містити навмисну дезінформацію, а також факти, які взяті з контексту, щоб перекрутити дійсність та створити неправдиві настрої.

Російська пропаганда використовує відеомонтаж та фейки, щоб створювати фальшиві новини та впливати на настрої людей. Наприклад, можуть бути використані старі фотографії або змонтовані кадри, щоб створити вигляд того, що щось сталося, як це не відбувалося насправді. Такі фейки можуть бути поширені через соціальні мережі або масові медіа, і вони можуть бути використані для підтримки певної політичної або геополітичної агенди [18].

Російська пропаганда використовує популярні теми та ситуації, щоб звернути увагу людей та використовувати їх як інструмент для досягнення своїх цілей. Наприклад, під час пандемії COVID-19 російські медіа використовували цю тему, щоб розповідати про недостатки в медичній системі в інших країнах, а також підміняли факти про поширення вірусу та ефективність вакцин.

Російська пропаганда може сприяти підриву міжнародних відносин, наприклад, створюючи напруження між країнами чи виграваючи на конфліктах між країнами. Російські медіа можуть використовувати відкриті конфлікти для підтримки своїх інтересів, відстоюючи сторону, яка відповідає російським інтересам.

Російська пропаганда може використовувати культурні заходи, такі як фестивалі, концерти та спортивні змагання, для підтримки своїх політичних цілей. Наприклад, під час Олімпійських ігор у Сочі в 2014 році російська

держава використовувала цей захід як інструмент для залучення уваги світової спільноти та зміцнення свого внутрішнього авторитету. Також можуть бути використані культурні заходи для впливу на суспільну думку в інших країнах.

Соціальні мережі стали важливим інструментом для поширення російської пропаганди, оскільки вони дають можливість прямого зв'язку з аудиторією та швидкого поширення інформації. Російські пропагандисти використовують соціальні мережі, такі як Twitter, Facebook та YouTube, для поширення своїх повідомлень та звернень до громадськості. Також вони можуть створювати фейкові облікові записи, щоб поширювати дезінформацію та маніпулювати громадською думкою.

Російська пропаганда використовує емоції, щоб звернути увагу аудиторії та викликати різні почуття, наприклад, страх, гнів, обурення та ненависть. Ці почуття можуть бути викликані різними способами, наприклад, за допомогою дезінформації про певну групу людей, розповідями про катастрофічні наслідки війни, або використовуючи загрозу зовнішнього ворога. Такий підхід дозволяє російській пропаганді впливати на поведінку та погляди людей [36].

Описані вище методи та інструменти російської пропаганди використовуються для досягнення різних цілей, таких як підтримка політичних лідерів, формування образу ворога та вплив на міжнародні відносини. Російська пропаганда використовує різні канали поширення інформації, включаючи традиційні засоби масової інформації та нові технології, такі як соціальні мережі. Важливими інструментами російської пропаганди є використання дезінформації та маніпуляції фактами, створення образів ворогів та емоційний вплив на аудиторію.

Попри те, що російська пропаганда здатна досягати певних результатів, її вплив не є безмежним. Сучасні люди є більш критичними до інформації та здатні розрізняти правду від брехні. Також існує багато джерел інформації, що дозволяє отримати різні точки зору та зробити обґрунтований висновок. Однак, варто пам'ятати про те, що російська пропаганда зберігає своє впливове

значення і має потенціал викликати значні відгуки в міжнародній громадськості.

Навчання критичного мислення та досвідченість у розпізнаванні маніпуляцій та дезінформації можуть допомогти людям бути більш осведомленими та не ставати жертвами російської пропаганди. Також важливим є підтримка свободи слова та незалежних ЗМІ, які забезпечують доступ до інформації та різні точки зору.

Останніми роками російська пропаганда є актуальною проблемою, особливо в контексті України. За допомогою різних тактик російський уряд намагався поширювати дезінформацію та маніпулювати громадською думкою з метою просування власних інтересів. Ми дослідимо ключові тактики російської пропаганди, зосередивши увагу на Україні, і наведемо приклади того, як ці тактики використовуються в повсякденному житті.

Однією з ключових тактик російської пропаганди є спотворення фактів і поширення дезінформації. Це може приймати різні форми, як-от використання маніпульованих зображень і відео, неправдивих тверджень і теорій змови, а також оманливих заголовків і упередженого звіту. Наприклад, під час конфлікту в Україні російські державні ЗМІ, такі як RT і Sputnik, поширювали неправдиву інформацію про український уряд і військових, зображуючи їх фашистськими та антиросійськими. Це було зроблено з метою створення негативного іміджу України та виправдання російського втручання в конфлікт [36].

Ще одна ключова тактика російської пропаганди – просування російських інтересів в Україні. Це робиться шляхом зображення проросійських сепаратистів як борців за свободу, звинувачення України в конфлікті на Донбасі та дискредитації українського уряду шляхом просування ідеї невдалої держави. Наприклад, російська пропаганда часто зображувала сепаратистів на сході України як тих, хто бореться за свою свободу проти репресивного

українського уряду. Насправді сепаратистів значною мірою підтримує та фінансує Росія, а їхні дії призвели до загибелі тисяч мирних жителів.

Російська пропаганда не обмежується державними ЗМІ чи політичним дискурсом. Його також можна знайти в повсякденному житті, наприклад через ботів соціальних мереж і тролів, які поширюють неправдиву інформацію та дезінформацію. Крім того, російська система освіти та публічний дискурс часто сприяють спотвореному погляду на історію та поточні події, що посилює урядову пропаганду. Наприклад, російські підручники часто применшують роль Радянського Союзу у Другій світовій війні та зображують Росію як жертву агресії Заходу.

На завершення слід сказати, що російська пропаганда є складним питанням, яке потребує постійної уваги та пильності. Розуміючи ключові тактики, які використовує російський уряд, ми можемо краще виявляти та протидіяти їхнім зусиллям з поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою. Важливо бути в курсі способів поширення пропаганди та критично оцінювати інформацію, яку ми отримуємо, щоб приймати зважені рішення.

2.2. Цілі пропаганди

Цілі пропаганди можуть бути дуже різними в залежності від контексту та цільової аудиторії. Однак, загальною метою пропаганди є вплив на свідомість та переконання людей з метою досягнення певної мети або підтримки певної ідеї. У цьому відношенні, російська пропаганда не є винятком.

Основними цілями російської пропаганди є збільшення впливу Росії на міжнародну політику, відновлення впливу Росії в колишніх радянських республіках, підтримка російського націоналізму, зменшення впливу Заходу, а також створення сприятливого настрою до російської влади в самій Росії.

Одна з основних мет російської пропаганди полягає в тому, щоб забезпечити підтримку російської влади в самій Росії. Це досягається за

допомогою створення образу Росії як сильної держави, яка є головним захисником російського народу та російських інтересів у світі. Водночас, російська пропаганда створює образ ворога, який намагається підірвати Росію, антиросійських сил, які намагаються порушити єдність та стабільність країни. Такий підхід дозволяє зберігати підтримку влади у Росії та знижує загрозу соціально-політичного та економічного розладу [35].

Другою важливою метою російської пропаганди є підтримка російського націоналізму. Російська пропаганда відкрито висуває ідею превалювання російської культури та мови в країнах, які колись входили до складу Радянського Союзу, та в інших країнах, де проживають російськомовні громадяни. Це дозволяє Росії зберігати вплив на ці країни та демонструє внутрішню міць країни.

Третьою важливою метою російської пропаганди є зменшення впливу Заходу на міжнародну політику та зміцнення позицій Росії. Російська пропаганда створює образ Заходу як недоброзичливого та агресивного, який намагається підірвати єдність та стабільність Росії та інших країн. При цьому російська пропаганда використовує різні методи, включаючи зміну інформаційного контексту, фальсифікацію інформації, створення конспірологічних теорій змови, дискредитацію демократії та інших цінностей Заходу.

Четвертою метою російської пропаганди є відновлення впливу Росії в колишніх радянських республіках. Російська пропаганда зосереджується на створенні образу Росії як головного захисника російськомовних меншин в цих країнах та намагається створити сприятливий настрій до Росії в цих країнах. При цьому російська пропаганда активно використовує засоби масової інформації та соціальні мережі, щоб впливати на настрої населення та створювати ілюзію того, що Росія є єдиним варіантом захисту інтересів російських меншин.

Окрім того, російська пропаганда має за мету підірвати довіру до західних демократичних інституцій та створити образ Заходу як країни, які демонструють подвійні стандарти та порушують міжнародне право. Російська пропаганда активно використовує різноманітні засоби, включаючи фальсифікацію фактів, інсинуації та випадковість, щоб підірвати довіру до західних країн та їхніх лідерів [8. с.30].

Останньою важливою метою російської пропаганди є створення образу Росії як держави, яка відстоює свої національні інтереси та єдність. Російська пропаганда активно використовує патріотичні настрої та національні символи, щоб залучити підтримку населення та створити ілюзію того, що війна проти Росії є війною проти всіх росіян. Це дозволяє Росії підтримувати високий рівень національної єдності та мобілізованості населення у випадку виникнення загрози з боку зовнішніх ворогів.

Узагальнюючи, можна сказати, що основними цілями російської пропаганди є збереження внутрішнього становища Росії, зменшення впливу Заходу на міжнародну політику, відновлення впливу Росії в колишніх радянських республіках, підірвання довіри до західних демократичних інституцій та створення образу Росії як національно-патріотичної держави. Для досягнення цих цілей російська пропаганда використовує широкий спектр інструментів та методів, які включають в себе засоби масової інформації, соціальні мережі, державні інституції та недержавні організації. [40].

Засоби масової інформації є одним з найбільш ефективних інструментів російської пропаганди. Держава контролює більшість національних медіа, які поширюють російську пропаганду в різних країнах світу, включаючи телевізійні канали, радіостанції, газети та журнали. Ці медіа використовуються для того, щоб поширювати пропагандистські повідомлення та формувати образ Росії як держави, яка відстоює свої національні інтереси та єдність.

Соціальні мережі є ще одним інструментом російської пропаганди, який отримав велику популярність в останні роки. Російська пропаганда

використовує соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter, YouTube та Instagram, для поширення дезінформації та впливу на громадську думку в інших країнах. Найпоширенішою формою пропаганди в соціальних мережах є створення фальшивих профілів та використання ботів для створення ілюзії підтримки деяких позицій або підірвання підтримки інших [13. с.13].

Державні інституції є ще одним інструментом російської пропаганди. Російська влада використовує свої державні органи для впливу на громадську думку в різних країнах світу, включаючи дипломатичні місії, військові бази, агентства зовнішньої розвідки та інші інституції. Ці органи використовуються для створення міфів та легенд, які поширюються на різних рівнях громадської думки, від місцевих газет до міжнародних засобів масової інформації.

Недержавні організації, які здійснюють свою діяльність в різних країнах світу, також використовуються для впливу на громадську думку та формування образу Росії. Ці організації можуть використовуватися для створення ілюзії підтримки російської держави в різних сферах, включаючи політику, економіку та культуру. Наприклад, Росія може фінансувати різноманітні організації, які просувають певні ідеї, щоб залучити до себе прихильників.

В цілому, основними цілями російської пропаганди є забезпечення стабільності та підтримки російської влади в міжнародному співтоваристві, зміцнення відносин між Росією та її сусідніми країнами, а також поширення російського впливу в різних сферах глобальної політики. Для досягнення цих цілей російська пропаганда використовує різні інструменти та методи, включаючи засоби масової інформації, соціальні мережі, державні інституції та недержавні організації.

Пропагандистська кампанія Росії проти України є ключовим аспектом триваючого конфлікту між двома країнами. Через різні ЗМІ російський уряд намагався створити негативний імідж України, просувати власний наратив і підірвати відносини України із Заходом. Ми розглянемо стратегічні цілі

російської пропаганди проти України, використовуючи ілюстративні приклади для підтвердження кожного пункту [4].

Однією з головних цілей російської пропаганди проти України є створення негативного іміджу країни. Щоб досягти цього, російські ЗМІ постійно зображували Україну як державу-невдачу з корумпованим урядом. Російська пропаганда також звинуватила Україну в конфлікті на сході України, незважаючи на явні докази російської військової участі. Крім того, російські ЗМІ висвітлюють націоналістичні та екстремістські елементи в українському суспільстві, намагаючись намалювати Україну як нестабільну та небезпечну країну. Наприклад, російські ЗМІ часто повідомляли про корупційні скандали в Україні, як-от справу колишнього президента Петра Порошенка. Вони також висвітлювали випадки насильства та заворушень в Україні, такі як протести на Майдані 2014 року та наступні сутички з поліцією. Російська пропаганда також зображує українських націоналістів фашистами та екстремістами, вказуючи на присутність в країні ультраправих угруповань.

Ще однією ключовою метою російської пропаганди проти України є просування російського нарративу. Це включає підкреслення історичних і культурних зв'язків між Росією та Україною, представлення конфлікту як боротьби проти фашизму та західного імперіалізму та оформлення анексії Криму як законного акту самооборони. Для ілюстрації, російські ЗМІ часто висвітлювали спільну історію та культуру Росії та України, наголошуючи на важливості підтримки тісних зв'язків між двома країнами. Вони також представили конфлікт у Східній Україні як боротьбу проти фашизму та західного імперіалізму, називаючи українські сили «неонацистськими» та «фашистськими». Нарешті, російська пропаганда зобразила анексію Криму як законний акт самооборони, посиляючись на історичну та стратегічну важливість регіону для Росії.

Кінцевою метою російської пропаганди проти України є підриг відносин України із Заходом. Це й дискредитація прозахідної орієнтації України, поширення неправдивої інформації про співпрацю України з екстремістськими

групами та звинувачення Заходу в підтримці «фашистського режиму» в Україні для виправдання власної агресії. Для ілюстрації: російські ЗМІ постійно зображують прозахідну орієнтацію України як загрозу безпеці Росії, виставляючи Україну пішаком Заходу. Вони також поширювали неправдиву інформацію про співпрацю України з екстремістськими групами, наприклад, звинувачення в підтримці Україною ІДІЛ. Нарешті, російська пропаганда звинуватила Захід у підтримці «фашистського режиму» в Україні, намагаючись виправдати власну агресію та представити себе захисниками демократії та стабільності [32].

На завершення, російська пропаганда проти України була ключовим аспектом триваючого конфлікту між двома країнами. Через різні ЗМІ російський уряд намагався створити негативний імідж України, просувати власний наратив і підривати відносини України із Заходом. Розуміючи стратегічні цілі російської пропаганди, ми можемо краще оцінити її вплив на конфлікт і працювати над мирним вирішенням.

РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Основні аспекти засобів ведення воєнної пропаганди у період російсько-української війни у 2014 році.

З 1991 по 2014 роки модель регіонального та місцевого телебачення Луганської області зазнала значних змін, перейшовши від радянської тоталітарної моделі до переважно ринкової та ліберальної. Однак у лютому-березні 2014 року на Донбасі розгорталася подія, які до травня-червня того ж року переросли у триваючу війну. Агресія Російської Федерації призвела до втрати Україною суверенної території в частині Луганської та Донецької областей, а також до анексії Автономної Республіки Крим [28, с. 36].

Російсько-українську війну 2014-2015 років у всьому світі сприймають як новий вид війни. Для її опису в публікаціях використовувалися різні терміни, такі як «гібридна війна», «комбінована війна», «змішана війна», «нетрадиційна війна», «кримінально-терористична війна» та «війна контрольованого хаосу чи нелінійна війна». Найбільш вживаним є термін «гібридна війна», який охоплює різні типи воєн сучасної доби [25, с. 35].

Активні бойові дії на сході України призвели не лише до людських жертв, руйнування інфраструктури та порушення повсякденного життя, а й мали значні міжнародні наслідки та геополітичні трансформації. Агресія Росії проти України змінила ландшафт масової комунікаційної діяльності місцевих, регіональних та національних ЗМІ. У травні 2014 року телекомпанії в Луганській і Донецькій областях були захоплені проросійськими бойовиками, а згодом націоналізовані терористичними угрупованнями «ЛНР» і «ДНР». [24].

Україна не лише зіткнулася з активними бойовими діями на своїй території, а й витримала масовану інформаційну війну з боку Російської Федерації. Отже, держава була змушена займатися медіасферою, використовуючи власні регіональні та національні медіа-спроможності, а також залучаючи європейські та світові медіаструктури. [24].

Роль регіональних ЗМІ в цьому контексті є надзвичайно важливою. Активно сприяли насиченню інформаційного простору проукраїнським аудіовізуальним контентом регіонального та національного походження телекомпанії Луганської області, активізовані у 2014-2015 роках. Крім того, було створено мережі телевізійного мовлення на окупованих територіях Луганської (ОРЛЮ) та Донецької (ОРДО) областей [28, с. 36].

Ще до повномасштабного вторгнення як вітчизняні, так і закордонні політологи, а також дослідники військових конфліктів були впевнені, що захоплення Росією Криму та агресія на Донбасі поєднували звичайні та нетрадиційні методи ведення війни. Ці методи включали скоординоване використання регулярних підрозділів збройних сил Росії, економічний тиск (через маніпуляції енергоресурсами), беспрецедентну пропагандистську кампанію та дипломатичне перешкоджання правовим механізмам міжнародних організацій для вирішення конфлікту. Дії Російської Федерації в Україні внесли вагомі елементи в дискусії навколо концепції «гібридної війни». З 1992 року по серпень 2013 року велася злагоджена робота щодо потужного інформаційно-психологічного тиску на населення Криму та Росії. Основною метою було маніпулювання історичними подіями, оскарження кордонів України, дискредитація її зовнішньої політики, паплюження української влади, створення негативного іміджу українського керівництва та політичної еліти, підрив європейської інтеграції України та перешкоджання її вступу в Північноатлантичний альянс [21, с. 70].

У Російській Федерації існують впливові медіаконгломерати, які визнані стратегічними державними підприємствами, такі як «Росія сьогодні» та Всеросійська державна телерадіокомпанія (ВГТРК). Серед них федеральні канали «Росія-1», «Росія-2», «Росія-Культура», а також понад 80 регіональних телерадіокомпаній. Одразу після анексії Криму ці ЗМІ широко обговорювали цю подію, адаптуючи свої пропагандистські меседжі до ситуації, що розвивалася [21].

Розширення Росією медіа-ландшафту в Криму було частиною ширшої інформаційно-психологічної операції з сприяння його анексії. Вирішальну роль у встановленні контролю над інформаційною платформою відіграли впровадження нових положень для місцевих редакцій та значна фінансова підтримка російських платників податків. Операційні рамки кримських ЗМІ зараз безпосередньо залежать від їх фінансування, причому ті, хто наголошує на позитивному зображенні півострова та «викриває» українську владу, отримують більше фінансової підтримки. До анексії російські спецслужби дотримувалися схожого принципу фінансування проплачених громадських організацій і проросійських партій. Рівень фінансування кримських ЗМІ був порівняним із федеральними телеканалами та інформаційними агентствами [21, с. 73].

Щоб виправдати фізичну анексію Криму, Росія почала культивувати образ ворога серед населення Криму задовго до березневих подій. Цей наратив мав на меті легітимізувати політичні та військові рішення російського уряду як для російських громадян, так і для проросійськи налаштованих жителів Криму. Так, 12 грудня 2013 року російські телеканали «Росія» та «Вісті» повідомили: «Криза поглиблюється, і все більше ознак того, що Україна починає розвалюватися. На Заході підтримують Євромайдан, а організовуються нові протести У Криму парламент закликає захистити свої цінності від тиранії «майданної демократії»» [21, с. 74].

Парадоксально, але ця агресивна російська комунікаційна та пропагандистська кампанія закінчилася тим, що відштовхнула українських глядачів, які могли на власні очі побачити викривлення. Крім того, перші місяці військового конфлікту, слабкість української армії та її керівництва, а також неспроможність українського телебачення спростувати відверту брехню, поширену російськими ЗМІ, призвели до ненавмисних наслідків у вихованні почуття національної єдності серед українців. І українці, і росіяни масово мобілізувалися на захист незалежності України. Водночас був сильний акцент на позиціонуванні Криму як «особливого суб'єкта» в українському

політичному ландшафті. Під впливом російських ЗМІ у кримчан сформувалося чітке самосприйняття. Вони створили власну версію реальності, засновану на наративах і поведінкових моделях, які просувають російські ЗМІ. Ця віртуальна ідентичність «кримчанина» чи «севастопольця» була сконструйована шляхом підкреслення «інакшості» ситуації, представлення історій, які зображували жахи Майдану та західні регіони України під контролем «неонацистів» [28].

Що стосується російської пропаганди, то з перших днів російського вторгнення до Криму такі канали, як «Перший канал» і «Новини», транслювали інформацію про те, що українські військовослужбовці добровільно залишають свої військові частини, дислоковані на півострові, і подають рапорти про присягу на вірність Криму. влади. У сюжеті підкреслюється, що все відбувалося мирно, без жодного пострілу. З кінця лютого російські канали почали повідомляти, що український фрегат "Гетьман Сагайдачний" перейшов на бік і підняв прапор Російської Федерації. Кілька російських сайтів і телеканалів посилалися на джерела, включно з депутатами Держдуми, на підтримку цих заяв. Російське інформаційне агентство «РИА Новости», не називаючи своїх джерел, повідомило про масову втечу українських військових до російської сторони, зазначивши, що «хто написав рапорти на звільнення, хтось просто втік» [28].

Таким чином, українсько-російський конфлікт демонструє ознаки гібридної війни, яка поєднує традиційні та нетрадиційні методи ведення війни. Це включає використання спеціальних сил, нерегулярних збройних груп, підтримку внутрішніх заворушень і сепаратистських рухів, інформаційну війну та пропаганду, дипломатичну тактику, кібератаки та економічний тиск. Організаційна структура гібридної війни виглядає децентралізованою, приховуючи її справжню ієрархію. Деякі підрозділи діють незалежно, прагнучи досягти спільних політичних цілей. Ця відсутність чітких ієрархічних зв'язків між гібридними засобами відрізняє гібридну війну від інших військових операцій. Отже, державам, які стикаються з гібридними атаками, важко сформулювати стратегії захисту, оскільки загрози постійно змінюються, що

ускладнює визначення того, де встановити фронт і яку зброю використовувати для нейтралізації загрози [21, с. 47].

Протягом 2014 року пропагандистська тактика Кремля залишалася послідовною, використовуючи прийоми заперечення, відволікання та спотворення. Основними темами висвітлення подій у російських ЗМІ у 2014 р. були:

1) пропаганда ролі Росії та її лідера В. Путіна як виважених політиків, що приймають рішення на користь своєї країни;

2) образа України та українців шляхом навішування ярликів, спотворення та інсинуації;

3) уявлення про майбутнє Криму як частини Російської Федерації, проектування його як процвітаючого туристичного напрямку з міцною економікою. Ці повідомлення відображають структуру класичної пропаганди, щодня поширюється російськими медіаканалами. Цільовими адресатами цих повідомлень були передусім населення Російської Федерації, жителі Півдня та Сходу України, споживачі інформаційної продукції російського виробництва. Кінцевою метою було формування та маніпулювання громадською думкою, виховання негативного ставлення до українців, просування ідеї історичної приналежності Криму до Росії, підвищення популярності та рейтингу президента Путіна в Російській Федерації. Крім того, повідомлення мали на меті посягати розбрат серед жителів Донецької та Луганської областей, налаштувати їх проти української влади та армії [23].

При аналізі подачі інформації в російських ЗМІ у сфері мас-медіа в їх функціонуванні можна спостерігати декілька типів міфів:

- Історичний міф: цей міф крутиться навколо поняття винятковості російського народу, підкреслюючи його унікальні якості та внесок протягом історії.

– Географічний міф: Крим зображується як суто «російська» територія, увічнюючи віру в його вічний зв'язок з Росією. Крім того, для підкріплення

цього міфу часто використовують концепцію Новоросії, регіону, що охоплює частини України.

- Національний міф: центром цього міфу є усвідомлена необхідність захисту російськомовного населення в Україні. Він також пропагує ідею росіян як «старшого брата» українців, підкреслюючи патерналістські стосунки.

– Політичний міф: у цьому міфі пропагується уявлення про київську хунту, «злісних бандерівців», каральні батальйони та ультрарадикалів із «Правого сектора». Ці елементи представлені як загроза, розпалюючи ворожнечу та страх серед аудиторії [22].

Інші методи, які зазвичай застосовуються в інформаційних операціях Росії, включають:

а) Спотворення фактів: маніпулювання інформацією для представлення упередженого або неправдивого оповідання.

б) Публікація та відтворення підроблених фото та відео: використання сфабрикованих візуальних матеріалів, які нібито відображають «жорстоке поводження» з українською армією.

в) Прославлення політичного керівництва Кремля та військової могутності Росії: зображення російського керівництва та військових як сильних, здатних і гідних захоплення.

г) Активне використання тези про те, що «розпад СРСР – це геополітична катастрофа 20 століття»: Пропагування ідеї про те, що розпад Радянського Союзу був негативною подією з далекосяжними наслідками.

д) Героїзація російських військових: піднесення іміджу російських військових, зображення їх як героїв і захисників. [15, с. 36].

е) Активне використання тези про націоналістичне (радикальне) налаштоване, «фашистське» українське суспільство: представлення України як суспільства, в якому домінують праворадикали, що звертається до західної аудиторії.

є) Використання зображення дитини, що плаче: використання емоційно заряджених зображень дітей, щоб викликати співчуття та впливати на громадську думку. [15].

Контент-аналіз російських ЗМІ виявляє декілька пропагандистських повідомлень щодо України за останні роки:

- Реформи в Україні провалилися або просуваються повільно.
- Рівень корупції в Україні вищий, ніж за часів президентства Януковича.
- Євроінтеграція провалена, а Україну експлуатують у меркантильних інтересах.
- В Україні панує фашистська ідеологія, яку підігрівають праворадикали.
- Крим і Донбас стали б жертвами правих радикалів, якби вони не відокремилися від України.
- Відповідальність за невиконання Мінських угод несе Україна.
- Новий закон про реінтеграцію Донбасу порушує Мінські угоди. [24].

Функціонування цих міфів ґрунтується на використанні «чорної» пропаганди, яка передбачає замовчування або спотворення реальних фактів, підкреслення видовищності та емоційності повідомлень, використання нерелевантних фото та відеоматеріалів, надання неправдивих коментарів жертв. Негативна семантична лексика, зокрема такі терміни, як каральна операція, громадянська війна, ультрарадикали, бандерівці, «Правий сектор», київська хунта, фашисти та карателі, постійно повторюється для посилення цих наративів. [16, с. 45].

Російська антиукраїнська пропаганда також включає дискурси, пов'язані з Другою світовою війною, зокрема радянську перспективу «Великої Вітчизни». Російські пропагандисти та політики часто називають Україну «нацистською» та «фашистською», щоб виправдати свою агресію та дегуманізувати Україну як ворога. [16, с. 34].

Політичні карикатури, як давній метод агітації, використовуються як ефективний інструмент антиросійської пропаганди у військовому конфлікті на

сході України. Карикатури зображують негативні та невтішні образи Путіна, висвітлюють боротьбу українського народу проти країни-агресора, підкреслюють прагнення до миру та роль Європейського Союзу в регіоні. Ці карикатури поширюються через соціальні мережі, друковані ЗМІ та електронні платформи з метою формування громадської думки та представлення російської влади як злочинної, одночасно виступаючи за поразку Володимира Путіна як перешкоду для процвітання України. Головний редактор "Нового часу" Віталій Сич в інтерв'ю телеканалу "1+1" зазначив, що головна ефективність політичних карикатур як інструменту пропаганди полягає в їх доступності. Читання статті може зайняти 15 хвилин, і немає гарантії, що вона буде прочитана повністю. З іншого боку, карикатура не вимагає читання; його повідомлення відразу помітне та зрозуміле. [7].

У науковій статті під назвою «Всі брешуть: Конфлікт в Україні та трансформація російських медіа» Джилл Догерті, колишньої журналістки CNN, опублікованій Центром медіа, політики та публічної політики Шоренштейна Гарвардського університету, автор проаналізував процеси, що відбувалися в російських ЗМІ за останні роки, і як закладалися основи нинішньої маніпулятивної пропаганди. Догерті зазначив, що зараз російська пропаганда використовує як традиційні методи, такі як дезінформація, напівправа та навішування ярликів, так і широкий спектр сучасної інформаційної зброї, включаючи електронні ЗМІ, цифровий зв'язок, блоги та соціальні мережі. Журналістка Маша Гессен вважає, що Росія позиціонувала себе як лідера антизахідного світу, а Путін – головний поборник цінностей, якими Захід нібито нехтував. [10].

Протидія пропаганді війни має бути зосереджена на двох категоріях осіб: тих, хто створює та поширює таку інформацію чи дані, і тих, хто їх споживає (включаючи домашнє населення та військових), а також агресора та третіх країн. Крім того, слід розглянути дві підгрупи: люди, які усвідомлюють, але ще не усвідомлюють потенційний негативний вплив інформації. Ефективні заходи в цьому відношенні включають:

1) Офіційне та публічне засудження дій, пов'язаних зі створенням та поширенням пропаганди війни, включаючи ідеологію, яка становить загрозу миру та глобальній безпеці.

2) Створення спеціального організаційного відділу — самостійного агітаційно-пропагандистського органу з мережею підрозділів у різних органах влади, установах, організаціях, ЗМІ.

3) Чітко пояснювати громадськості, яка інформація є пропагандою війни, чому вона шкідлива та на кого спрямована.

4) Відмова споживати завідомо шкідливі інформаційні продукти (тобто не дивитися, не слухати та не взаємодіяти з ними).

В Україні, наприклад, указом президента №106/2021 від 19 березня 2021 року було санкціоновано створення Центру протидії дезінформації при РНБО. Головне завдання центру – протидія існуючим і прогнозованим загрозам для України. національної безпеки та інтересів в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки, ефективної протидії пропаганді, деструктивним дезінформаційним впливам і кампаніям, запобігання маніпулюванню громадською думкою. [14, с. 99].

3.2. Механізми ведення воєнної пропаганди у період повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

24 лютого 2022 року Російська Федерація (РФ) почала широкомасштабне військове вторгнення в Україну. Однак агресія Росії щодо України триває вже понад вісім років, але вона переросла до надзвичайної жорстокості 24 лютого 2022 року. Росіяни безжально вчиняють акти геноциду проти українського народу, націлюючись на невинних дітей і руйнуючи наші міста. Можна було б припустити, що такі дії не отримають підтримки, оскільки вони є морально осудливими. Президент України В.Зеленський у відеозверненні від 25 травня 2022 року висловив думку, що президент Росії В.Путін живе у вигаданій реальності і не розуміє, що українці будуть до кінця боротися за свою землю і

свободу. Пропагандистські кліше стали основою для виправдання цієї масштабної війни [1].

Основними цілями так званої «спеціальної військової операції» були реалізація нарративу В. Путіна про «демілітаризацію» та «денацифікацію» України як засобу припинення нібито геноциду населення в Донецькій Народній Республіці (ДНР) та Луганська народна республіка (ЛНР) [24].

Протягом останніх восьми років на територіях, тимчасово не окупованих Російською Федерацією, було подано лише часткове уявлення про війну, що неминуче зображувало події у сприятливий для російського нарративу спосіб. Така «операція впливу» є, по суті, пропагандою, спрямованою на просування єдиної точки зору на війну, а не на залучення або представлення альтернативних поглядів. Російська Федерація послідовно просуває нарративи, які узгоджуються з цілями її зовнішньої політики, і навіть орієнтується на науковців та експертів, які виступають проти їхнього пропагандистського тону щодо конфлікту в Україні. Крім того, «інформаційні операції» приховали участь Російської Федерації у війні. [9, с. 56].

Ці кампанії були в основному успішними. В Російській Федерації вісім років не було визнання війни — не визнання агресії чи нападів Росії. Натомість стверджується, що Донбас «бомблять» вісім років, нібито рятують простих громадян від українських «нацистів», серед інших неправдивих тверджень.

22 травня 2022 року Верховна Рада України ухвалила закон «Про заборону пропаганди неонацистського тоталітарного режиму Росії, агресії Російської Федерації проти України як терористичної держави, символіки Збройних Сил України». та інші військові структури Російської Федерації у війні проти України». Значним викликом на тимчасово окупованих територіях є поширення достовірної та офіційної інформації. Росія свідомо відключає мобільний зв'язок і українські телеканали в цих районах, створюючи ілюзію, що Україна винна у втраті зв'язку та порушенні мобільних і супутникових мереж. [27].

Росія припиняє українське телемовлення та замінює його власним на окупованих територіях, використовуючи їх для самореклами та поширення дезінформації. В результаті пересічні громадяни Російської Федерації залишаються непоінформованими про події в Україні. Російська пропаганда поширюється не лише в межах України, а й у межах самої Російської Федерації. [27].

Одним із найпоширеніших джерел фейкових новин є офіційні російські телевізійні новини, які піддають пропаганді населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях. Росія активно використовує Telegram-канали та різні акаунти у Facebook для поширення дезінформації та дискредитації української держави. З початку війни термін «фейк» набув широкого вжитку, що стосується фальсифікації або спотворення новин (дезінформації), створених з порушенням прийнятих стандартів ЗМІ. На жаль, така недостовірна та неперевірена неправдива інформація стала повсюдною. [5, с. 36].

Д. Самігін виділяє такі напрямки антиукраїнського маніпулювання російським населенням:

- а) «бандерівці та нацисти в Україні»;
- б) «бандерівці захопили владу на Майдані у 2014 році шляхом військового перевороту»;
- в) «Крим приєднався до Росії зі страху перед бандерівцями»;
- г) «бандерівці спалювали людей в Одесі»;
- д) «Бандерівці та Україна напали на Донбас у 2014 році»;
- е) «Бандерівці спровокували війну 2022 року» [27].

Ще одним значним рупором кремлівської пропаганди, який не можна не помітити, є Президент Республіки Білорусь. Лукашенко також є видатним розповсюджувачем спотвореної реальності. Саме він ввів такі терміни, як

Дійсно, російське керівництво та окупанти оперують ідеологією символів «V» і «Z». Спочатку вважалося, що ці букви позначають різні типи військових частин або військовий округ, до якого належала конкретна частина. Це

розуміння розділяли наші військові та громадяни. Однак пізніше виявилось, що «Z» означає перемогу, тоді як «V» означає силу, а символ трикутника означає, що завдання буде виконано. Цю концепцію підтримали багато офіційних осіб Російської Федерації. Ідеологія, що оточувала ці символи, пронизувала різні аспекти суспільства, включаючи вівіски, оголошення та офіційні звернення. Російських школярів змушують виступати з цією символікою, влаштовують флешмоби, де ці букви видніються. На окупованих територіях ці знаки можна зустріти всюди, зокрема на зруйнованих будівлях і транспортних засобах [27].

Тому найважливішою історичною подією, здатною сформувати пострадянську російську ідентичність, є перемога у Другій світовій війні. Саме тому російська пропаганда ефективно використовує наратив про «Велику Перемогу» для пропаганди антиукраїнських настроїв. Проте, системно викриваючи маніпуляції Кремля та розвінчуючи його міфи, День Перемоги можна перетворити на День пам'яті загиблих, а не на триумф російської пропаганди. Одним із прийомів фільтрації інформації про противника є приховування його успіхів і применшення втрат власних збройних сил. Нацистська Німеччина, наприклад, використовувала цей метод пропаганди, перебільшуючи досягнення вермахту, применшуючи або заперечуючи успіхи Червоної армії. У сучасній війні проти України Російська Федерація прискіпливо дотримується цієї техніки. Журналісти ВВС навели докази того, що російська пропаганда приховує справжні втрати своїх військ, значно занижуючи офіційні дані. Міністерство внутрішніх справ України повідомило про отримання приблизно 32 тис. звернень щодо зниклих безвісти російських військових, при цьому були випадки, коли самі російські військові сумнівалися в достовірності наданої їм інформації [27].

Російські політтехнологи дотримуються класичних принципів пропаганди, серед яких:

- Нехтування критично мислячими людьми.

- Зосередження уваги на кількох простих позиціях при зверненні до масової аудиторії (наприклад, ідеологія про те, що «Росії загрожують зовнішні вороги»).

- Спрощення кожного питання до його найменшого спільного знаменника, щоб звернутися до найменш освічених людей (наприклад, ідеологія, що «Наша робота на Донбасі є священною»).

- Спираючись на історичні істини, пов'язані з відомими подіями та символами (наприклад, ідеологія «Великої перемоги») та звертаючись до емоцій, а не до розуму. Отже, основним методом пропаганди Кремля є тролінг, який має на меті викликати емоційну реакцію, створити полеміку, відвернути увагу від історичних і моральних істин. Російська пропаганда набуває агресивного тону, що помітно на федеральних телеканалах. Часто ведучі та гості програми вдаються до ненормативної лексики та образ на адресу військовослужбовців ЗСУ, щоб підкреслити свій наратив. Початковий образ послідовно асоціює українську армію з негативом і специфічними конотаціями. Термін «фашисти» зазвичай використовується як загальний ярлик для українських солдатів. Тактика приниження активно використовується для демонстрації могутності російської армії, створюючи деморалізуючу атмосферу для наших власних солдатів. Незважаючи на клеймування конфлікту як «спецоперації», російська влада все ще доводить до своїх громадян, що так звані українські «нацистські організації» становлять загрозу для Російської Федерації, і в цьому переконані приблизно 76% росіян. Крім того, 88% росіян вважають, що в Україні існують організації, які «дотримуються нацистської ідеології». Значна частина населення, 78%, підтримує дії президента Росії, тоді як 74% схвалюють рішення напасти на Україну [22].

Отже, в основі російської антиукраїнської пропаганди лежить міфологізація масової свідомості, перетворення її на спотворений світогляд. Пропагандистські міфи створюють віртуальну реальність, в яку потрапляють як широкі маси населення, так і його лідери. Спираючись на міфи навколо «геноциду на Донбасі», уявлення про «братній український народ, який

потребує звільнення від націоналістичних і бандерівських впливів», твердження, що «Україна утворилася на російських землях», твердження, що «Україна і НАТО планували напад Донбас і Крим», і вірячи, що «український народ обожнює Росію і Путіна і тепло зустрине російську армію з квітами, хлібом і сіллю», президент Володимир Путін вирішив розпочати наступ на Україну. Російська пропаганда демонструє безпомилкову агресивну позицію, донесену федеральними телеканалами [5].

Основними інструментами російської пропаганди є ЗМІ та російські/проросійські політики. Можна стверджувати, що пропагандистська кампанія Росії після анексії Криму була спрямована на легітимізацію кримського референдуму, швидку інтеграцію Республіки Крим до Російської Федерації, маніпулювання демографічною ситуацією та поширення свідомої дезінформації щодо справжнього стану справ у окупований Крим. Однак інформаційна війна почалася задовго до лютого 2014 року, коли російське вторгнення перейшло з прихованої у відкриту фазу. Попередній аналіз російської агресії та пропаганди проти українського народу показує причетність різноманітних неурядових організацій та нібито незалежних суб'єктів громадянського суспільства, які насправді підтримують зв'язки з владою. Ці актори сприяють просуванню наративів російського уряду про війну та увічнюють ілюзію так званої «спеціальної військової операції». Отже, роль уряду в підтримці агресивного авторитарного імперіалізму, який пропагує Російська Федерація проти України, залишається складною, що має значні наслідки для демократичного контролю, в тому числі у сфері зовнішньої політики [17].

3.3. Опитування та результати дослідження щодо російської пропаганди в Україні.

Російська пропаганда є предметом занепокоєння та вивчення в різних контекстах, включаючи її вплив на суспільства та окремих людей. Цей розділ

має на меті надати методологічний огляд соціологічного дослідження, проведеного з метою вивчення проявів російської пропаганди в сучасному українському суспільстві, зокрема на тлі російсько-української війни.

У дослідженні було використано анкетне опитування як основний метод збору даних. Була використана не випадкова вибірка методом спонтанного відбору, опитано 100 респондентів віком від 16 до 60 років. Проблема дослідження зосереджена на описі становлення ціннісних орієнтацій, ставлення до свободи та розуміння демократії.

Метою дослідження було проведення соціологічного аналізу проявів російської пропаганди в сучасному суспільстві з огляду на її комплексний характер.

Для досягнення поставленої мети було встановлено таке завдання: всебічно вивчити вплив російської пропаганди на українське суспільство.

Варто зазначити, що застосування не випадкової стихійної вибірки беззаперечно логічним є для даного середовища, адже це дозволяє отримати репрезентативні дані, раціонально використовувати сили та час при проведенні соціологічного дослідження.

Метод збору даних: основним емпіричним методом дослідження було обрано метод анкетного опитування, а саме – онлайн опитування (заповнення Google-forms).

Цей вид анкетування є єдиним можливим в даний період часу.

АНКЕТА

Шановний респондент! Просимо Вас прийняти участь у дослідженні, що здійснюється в межах написання кваліфікаційної роботи. Мета дослідження полягає у дослідженні російської пропаганди як політичного інструменту.

Прошу Вас серйозно віднестись до заповнення анкети. У свою чергу, обіцяємо конфіденційність!

Завчасно дякуємо!

1. Скільки Вам років?

- a) 18-25
- b) 26-35
- c) 36-45
- d) 45-55
- e) 56 і більше

2. Ваша стать?

- a) Чоловіча
- b) Жіноча

3. Чи чули Ви про російську пропаганду в Україні?

- a) Так
- b) Ні

4. Яка, на Вашу думку, головна мета російської пропаганди в Україні.

- a) Впливати на громадську думку
- b) Дискредитація української влади та інституцій
- c) Сприяння проросійським настроям
- d) Розкол суспільства

5. Де Ви стикалися з повідомленнями російської пропаганди, пов'язаної з Україною?

- a) Платформи соціальних мереж (twitter, facebook, Instagram і т.п.)
- b) Інтернет видання новин
- c) Друковані ЗМІ (газети, журнали)
- d) Розмови з друзями чи родиною

6. Чи вважаєте Ви, що соціальні мережі повинні відповідати за видалення російського пропагандистського контенту?

- a) Так

b) Ні

7. З якими з наступних видів російської пропаганди Ви стикались в Україні?

- a) Дезінформація
- b) Маніпуляція фактами
- c) Теорії змови

8. Як Ви вважаєте, чи вплинула російська пропаганда на українське суспільство?

- a) Так, мала значний вплив
- b) Так, але незначний вплив
- c) Ні, не вплинула

9. Наскільки ефективними, на Вашу думку, був український уряд у протидії російській пропаганді?

- a) Дуже ефективний
- b) Певною мірою ефективний
- c) Середньо
- d) Неефективний
- e) Не впевнений

10. Чи стикалися особисто Ви з будь-якою неправдивою інформацією щодо України, яка пов'язана з пропагуванням від російської сторони?

- a) Так
- b) Ні

11. Якщо так, то як Ви перевіряли точність інформації?

- a) Перехресна перевірка інформації з надійними джерелами
- b) Перевірка фактів за допомогою інтернет новин
- c) Перевірка інфорпмації через експертів та аналітиків
- d) Спираєтесь на особисті знання та досвід

12. Як Ви вважаєте, чи мають бути більш суворі правила чи заходи для боротьби з російською пропагандою в Україні?

- a) Однозначно так
- b) Так, певною мірою
- c) Ні, існуючих заходів достатньо
- d) Ні, не потрібно

13. Яких кроків, на Вашу думку, необхідно зробити для ефективної протидії російській пропаганді?

Розгорнуте питання.

Щиро дякую Вам за участь в опитуванні!

За результатами дослідження маємо такі результати:

Скільки Вам років?

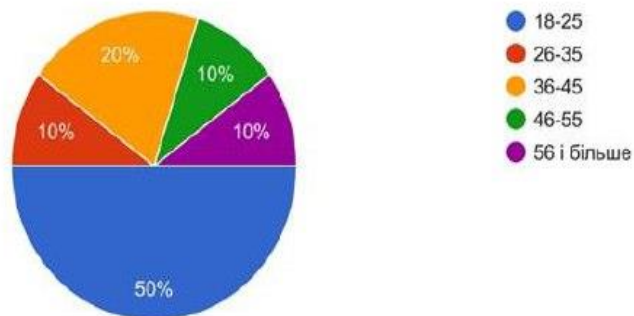

Рис.3.1. Вік опитаних респондентів.

Варто зауважити, що респонденти молодого віку, від 18 до 25 років, мають більший відсоток зацікавленості та більш ознайомленні з методом опитування.

Ваша стать

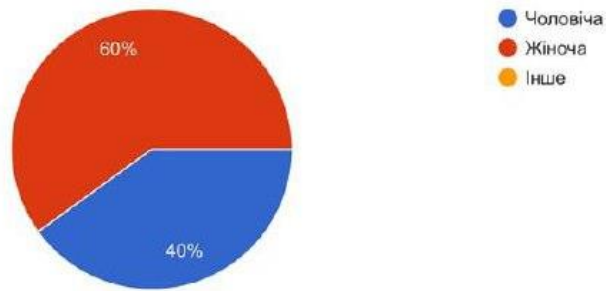

Рис.3.2. Стать опитаних респондентів.

Більшу частку людей в опитуванні склали жінки.

Яка, на Вашу думку, головна мета російської пропаганди в Україні?

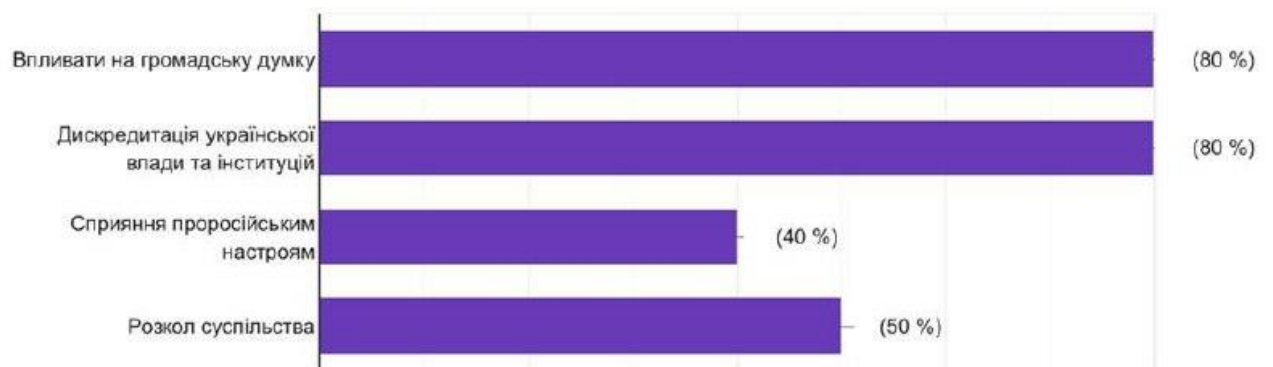

Рис.3.3. Головна мета російської пропаганди в Україні.

Варто зауважити, що 80% респондентів вважають, що російська пропаганда в Україні має на меті впливати на громадську думку українців та дискредитувати владу та державні інституції України. Ще 50% вважають, що російська пропаганда має завдання розколоти українське суспільство (схід і захід, до прикладу).

Чи вважаєте Ви, що соціальні мережі повинні відповідати за видалення пропагандистського контенту?

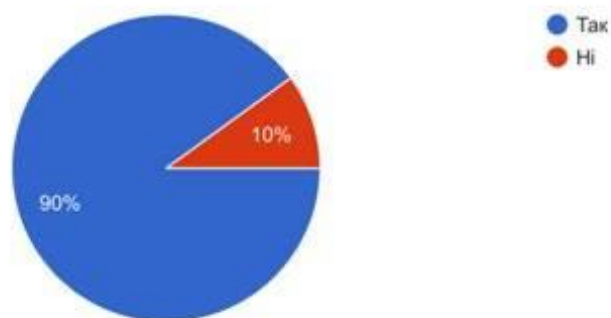

Рис.3.4. Відповідальність соціальних мереж за видалення пропагандистського контенту.

Питання про те, чи повинні соціальні мережі нести відповідальність за видалення російського пропагандистського контенту, є складною та обговорюваною темою. Існують різні погляди на це питання, і думки можуть відрізнятись залежно від таких факторів, як свобода слова, проблеми національної безпеки та роль платформ соціальних мереж.

Прихильники ідеї взяття на себе відповідальності соціальних мереж стверджують, що російська пропаганда може вводити в оману та маніпулювати, маючи на меті вплинути на громадську думку та посіяти розбрат в інших країнах. Вони вважають, що платформи соціальних мереж зобов'язані запобігати поширенню неправдивої або оманливої інформації, яка може підірвати демократичні процеси. Крім того, вони стверджують, що видалення такого контенту може допомогти захистити користувачів від впливу шкідливої дезінформації.

Противники можуть сперечатися з таких причин, як свобода слова та труднощі точного визначення та ідентифікації пропаганди. Вони стверджують, що платформи соціальних медіа не повинні займати позицію арбітрів істини, і що видалення контенту на основі його походження або політичних упереджень

може створити небезпечний прецедент, потенційно призводячи до цензури або придушення законного вираження думок.

Насправді платформи соціальних мереж докладають багато зусиль для боротьби з дезінформацією та пропагандою, незалежно від джерела. Багато платформ встановили політику та впровадили різні заходи для боротьби з поширенням неправдивої інформації, зокрема використання перевірки фактів, використання алгоритмів штучного інтелекту та співпрацю з зовнішніми організаціями. Однак визначити межу між законним політичним вираженням і пропагандою може бути складно.

З якими з наступних типів російської пропаганди Ви стикались в Україні?

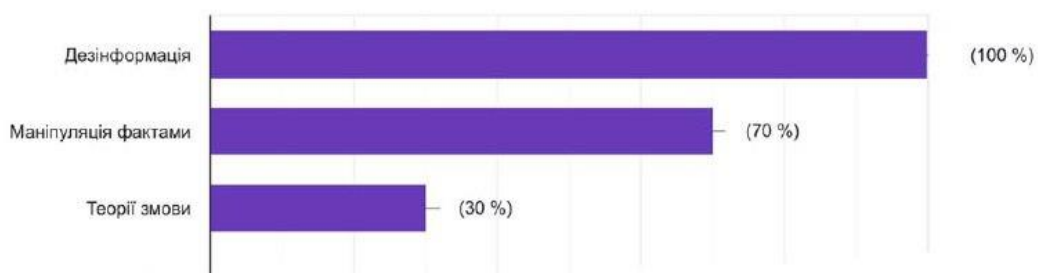

Рис.3.5. Види російської пропаганди в Україні.

Варто зазначити, що всі опитані стикались з дезінформацією. Російська пропаганда часто передбачає поширення неправдивої або оманливої інформації. Це може включати сфабриковані новини, спотворені факти та теорії змови, спрямовані на створення плутанини, маніпулювання сприйняттям і підрив довіри до законних джерел інформації.

Як Ви вважаєте, чи вплинула російська пропаганда на українське суспільство ?

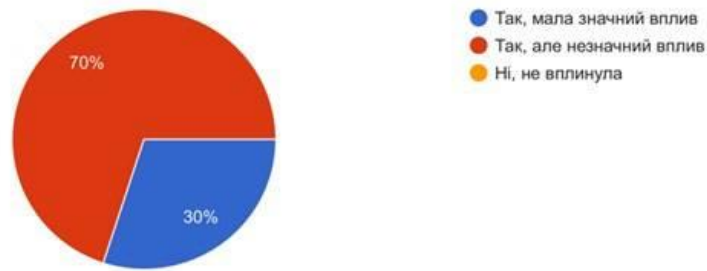

Рис.3.6. Вплив пропаганди на українське населення.

Наскільки ефективними, на Вашу думку, був український уряд у протидії російській пропаганді?

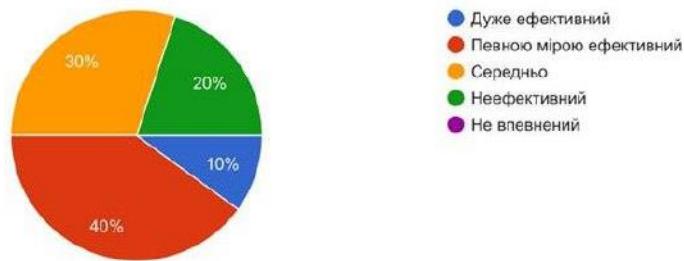

Рис.3.7. Ефективність протидії російській пропаганді уряду в Україні.

Лише 10% вважають, що уряд України прикладає зусилля для боротьби з російською пропагандою і має ефективні результати. 40 % вважають, що уряд є певною мірою ефективним, 30% - середньоєфективним, 20% - неефективним. Такий розбіг в думках цілком зрозумілий, адже на ефективність цих заходів можуть впливати такі фактори як масштаб і витонченість російської пропаганди, обмежені ресурси, виклики медіа простору, та вплив зовнішніх акторів.

Чи стикалися Ви особисто з будь-якою неправдивою інформацією чи дезінформацією щодо України, яка пов'язана з пропагуванням від російської сторони?

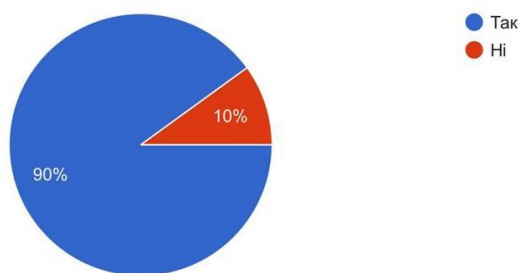

Рис.3.8. Особистий досвід з дезінформацією, яка пов'язана з російською пропагандою щодо України.

Зазначу, що 90% респондентів стикалися особисто з дезінформацією і неправдивою інформацією щодо України від російської сторони.

Якщо так, то як ви перевірили точність інформації?

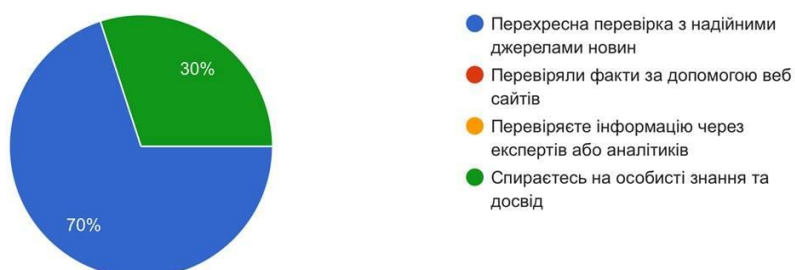

Рис.3.9. Перевірка точності поданої інформації.

70% опитаних перехресно перевіряють інформацію з перевіреними джерелами. 30% спираються на власний досвід та знання.

Слід зауважити, що жоден метод перевірки, на жаль, не є надійним, навіть авторитетні джерела можуть мати помилки. Розвиток навичок критичного мислення та використання різноманітних методів перевірки може покращити здатність ефективно оцінювати точність інформації.

Як Ви вважаєте, чи мають бути більш суворі правила чи заходи для боротьби з російською пропагандою в Україні?

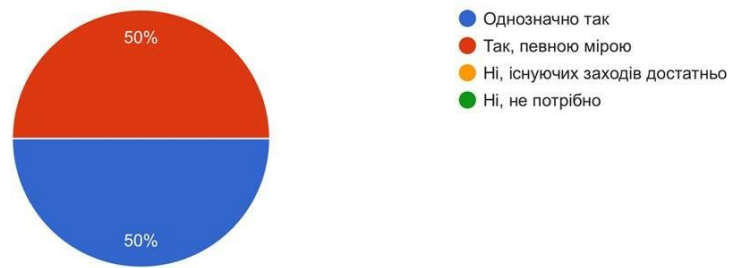

Рис.3.10. Заходи та правила для боротьби з російською пропагандою.

Всі респонденти вважають, що потрібні більш суворіші правила для боротьби з російською пропагандою.

ВИСНОВКИ

Було визначено, що пропагандою є форма комунікації, яка спрямовується на поширення фактів, аргументів, чуток та іншої інформації для впливу на громадську думку на користь певного явища чи для формування певної громадської позиції. Пропаганда часто відбирає інформацію, щоб спонукати до певних узагальнень (навіть не цілком правдивих чи хибних), або використовує емоційні повідомлення замість раціональних реакцій на подану інформацію. Характерними ознаками пропаганди є, по-перше, масовість, тобто пропаганда завжди спрямована на групу людей, а не на конкретну особу; по-друге, довгостроковий характер – кампанія є довготривалим процесом, який завжди складається з певної послідовності; по-третє, чітко визначена мета – до того чи іншого явища, події, особи, ситуації тощо.

Розділяють такі види пропаганди: офіційна пропаганда; неофіційна пропаганда; пряма пропаганда; непрямая пропаганда; пропаганда за допомогою мистецтва; наукова пропаганда; ідеологічна пропаганда; реальна пропаганда; осьова пропаганда. За метою впливу пропаганда поділяється на пропаганду створення; пропагування руйнування; сприяння розколу; просування загроз; сприяти зневірі; пропагування героїзму; сприяти просвітництву. Пропаганда під час війни – це основна форма комунікації, яка поширює ідеологічні ідеї, аргументи тощо в масовому масштабі з метою формування громадської думки на користь певної політичної позиції з метою досягнення бажаного результату. Засоби ведення військової пропаганди використовуються активно при веденні воєнної кампанії, збройного конфлікту, зокрема, було виділено основні засоби: упередженість передачі; інформаційна блокада; дезінформація та маніпулювання фактами; замовчування подій, незручних владі; упереджений відбір/відбір «свідків подій»; активне використання можливостей Інтернету для ведення інформаційної війни.

Основними інструментами пропаганди є підштовхування до певних дій, навіювання та натяки, а також непрямі формулювання ідей, елемент авторитету та звертання до бажань суспільства. Для поширення необхідних ідей досить часто залучалися авторитетні ЗМІ, публічні особи та різноманітні популярні видавництва та навіть виробники продовольчих товарів. Але попри все, основним і найбільш дієвим каналом поширення пропаганди залишаються засоби масової інформації.

Власне воєнну пропаганду було поділено на три складові: пропаганда для свого народу, пропаганда для народу опонента, супротивника, пропаганда для нейтральної сторони. Нами було виявлено, що з боку РФ використовувалися такі механізми ведення військової пропаганди, як: побудова надійних стосунків із цільовою аудиторією, створення ілюзії незалежності інтелектуальної роботи, робота з величезним об'ємом матеріалу, використання образу енциклопедичного характеру автора, який завалює опонента інформацією, конструкція «утоплення в документах» (маніпулювання документальними матеріалами, результатами досліджень) та опис подій у засобах масової комунікації та літературні інтерпретації, односторонні коментарі замість детальної інформації щодо того, як певне явище сталося. Надзвичайно важливим є створення у суспільстві механізмів протидії тим чи іншим маніпуляціям, які можуть здійснюватися за допомогою ЗМІ. Технології інформаційного охоплення, також іменовані пропагандою, є одним з інструментів роботи ЗМІ та є незмінною частиною комунікаційних технологій. Серед прийомів військової пропаганди можна виділити наступні: дегуманізація противника, порівняння опонента з Гітлером в будь-якій ситуації, використання мілітаристської тематики для зображення своїх лідерів, ворог влади виставляється як ворог держави, використання терміну «лінія партії». Росія використовує різноманітні маніпуляції для підтвердження своєї позиції та реалізує програму «русифікації» пострадянського простору, що активізувалося ще з 2014 р.

Російські пропагандисти вдало використовують концепцію спільного історико-культурного минулого, а питання відновлення історичної пам'яті не викликає інтересу та розуміння у владних структурах України. Ключовий сегментом гібридної кампанії Росії проти України у період російсько-української війни з 2014 року зосереджений в інформаційному полі.

Вагомим інструментом в арсеналі експансії РФ є фейки й дезінформація, що радикально спотворює об'єктивні факти й передбачає цілеспрямоване зомбування свідомості громадян у вигідному для себе ракурсі. Було визначено, що російські політтехнологи використовують класичні засади пропаганди: ігноруй людей, які мислять; коли адресатом є маси – концентруй увагу на кількох простих позиціях (ідеологема «Росії загрожує зовнішній ворог»); кожну проблему зводь до найнижчого спільного знаменника, які може повторити і запам'ятати найменш освічена людина (ідеологема «наша справа на Донбасі є святою»); керуйся історичними реаліями, що звернені до відомих подій і символів (ідеологема «Велика Перемога») та апелюють до емоцій. Після початку повномасштабного військового вторгнення РФ до України, російські пропагандисти використовують більш посилену пропаганду з активними погрозами мирному населенню України на ТБ, із створенням численних Telegram-каналів, Facebook-постів, які діють як інформаційнопсихологічні операції на населення як України, так і РФ, сприяючи підсиленню бажання жителів РФ підтримувати воєнні дії та перемогти «гегемонію Заходу».

Було проведене власне опитування, за результатами якого більшість респондентів відзначають, що російська пропаганда все ж здійснює вплив тим чи іншим способом на емоційно-психологічний стан. Майже половина опитаних відзначають суттєвий вплив ворожої пропаганди. Крім того, у багатьох опитаних є знайомі, які здатні до цього впливу, що свідчить про використання російської пропаганди в різних формах та її негативний вплив на населення України в цілому. Також визначили, що найбільше вражає пропаганда населення через соціальні мережі та месенджери (80%), а решта людей стикалася найчастіше з таким явищем на телебаченні та радіо (20%).

Отже, найбільше російської воєнної пропаганди населення зараз може зустріти на просторах соціальних мереж (Instagram, Facebook тощо), а також в месенджерах (Viber, Telegram). Це вимагає подальшої детальної розробки національної стратегії обмеження впливу ворожої воєнної пропаганди на українське населення з метою убезпечити його від негативних соціально-психологічних впливів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкін Л. Дослідження методів антиукраїнської російської пропаганди в інформаційних війнах проти України. Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «Air and Space Law». Т. 3. №. 64. С. 87-94.
2. Білоусенко І. Ukrainian Nazis for the Czech Republic, bio laboratories for North Macedonia, and Russophobia for Georgia. Analysis of Russian propaganda in 11 European countries // detector.media. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/202819/2022-09-14-ukrainian-nazis-for-the-czech-republic-bio-laboratories-for-north-macedonia-and-russophobia-for-georgia-analysis-of-russian-propaganda-in-11-european-countries/. (data of access: 01.05.2023).
3. Брехня Кремля про українських захисників та захисниць // VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/brehnya-kremlya-pro-ukrayinskyh-zahysnykiv-ta-zahysnyts/>. (дата звернення: 01.04.2023).
4. Бурковський П. Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років // ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/19200/2017-07-04-rosiyska-propaganda-pro-podii-v-ukraini-tendentsii-20142016-rokiv/>. (дата звернення: 30.03.2023).
5. Васильєва Н. В. Пропаганда як складова інформаційнокомунікативної політики і загроза національній безпеці. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. №. 2. С. 34-41.
6. Від «уничтожить нацистов» до «уничтожить украинство»: як змінилася російська пропаганда за 8 місяців війни // StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/ua/ot-unichtozhit-natsistov-do-unichtozhit-ukrainstvo-kak-izmenilas-kremlevskaya-propaganda-za-dva-mesyatsa-vojny/>. (дата звернення: 06.05.2023).

7. Военна пропаганда РФ – механізми впливу та способи захисту: детальний розбір від Тизенгаузена. 2022. URL: <https://kanaldom.tv/voyennapropaganda-rf-mehanizmy-vplyvu-ta-sposoby-zahystu-detalnyj-rozbir-vidtyzengauzena/>
8. Гапій В. Е. Пропаганда як інструмент впливу на підсвідомість людини в сучасній Україні. Молодий вчений. 2018. №. 1 (2). С. 636-641.
9. Гетьманчук П. Гібридна війна Росії проти України: інформаційний аспект. 2019. С. 296-307.
10. Гордієнко М. Г. Інформаційні наративи як інструмент гібридної війни. Соціально-політичні процеси в Україні та світі у контексті глобалізаційних перетворень: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 23 квітня 2021 року). Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. С. 50-60.
11. Денисюк Ж. З. Пропаганда та контрпропаганда в контексті стратегій державної інформаційної політики. Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Том 32 (71) № 2. С. 46-50
12. Догерті Джил. Усі брешуть або як трансформувалися російські ЗМІ. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33880>
13. Жадько В. О. Інформаційні війни в історії та сучасності: характерні ознаки новітніх протистоянь. Вид-во НПУ імені МП Драгоманова, 2018. С. 64- 95.
14. Журналістська етика та мовленнєва культура. (2021). Принципи журналістської етики. Отримано з <https://mediaethics.org.ua/pryncypy-et/>
15. Заноз Н. П'ять міфів російської пропаганди про Україну // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29137371.html>. (дата звернення: 04.05.2023).
16. Зеленський, М. (2018). Війна пропаганди. Київ: К.І.С.
17. Інформаційна війна: як працює російська пропаганда. URL: <http://delo.ua/ukraine/informacionnaja-vojna-kak-rabotaet-rossijskaja-propaganda229022>

18. Леус В. Демонізація ворога, війна – це мир та інші принципи. Розібрали, як працює російська пропаганда. 2022. URL: <https://mc.today/najbilshij-vorog-propagandi-intelektuali-os-osnovni-printsipi-zayakimi-pratsyuyut-propagandisti/>
19. Лизанчук В. Просвітницька і маніпулятивна пропаганда в умовах нинішньої російсько-української війни. Теле- та радіожурналістика. 2018. Вип. 17. С. 22-51.
20. Коруц У. З. Міжнародні механізми протидії пропаганді війни. Знання європейського права. 2020. №. 2. С. 103-107.
21. Коруц У. З. Практика нюрнберзького трибуналу та її значення для кваліфікації пропаганди війни як міжнародного злочину. Альманах міжнародного права. 2020. Випуск 24. С. 224-227.
22. Кремлівська дезінформація щодо військового наступу на Україну // detector.media. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/112545/2022-06-23-disinfochronicle-kremlivska-dezinformatsiya-shchodo-viyskovogo-nastupu-na-ukrainu/. (дата звернення: 01.04.2023).
23. Криве дзеркало російської пропаганди: слова, що вбивають // Speka - онлайн медіа про технології та підприємництво | SPEKA.media. URL: <https://speka.media/spilnota/krive-dzerkalo-rosiiskoyi-propagandi-slova-shho-vbivayut-9ww209/amp>. (дата звернення: 07.04.2023).
24. Кузнецова К. Наступ з Білорусі та втеча Зеленського: які фейки поширює російська пропаганда // ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/ato/nastup-z-bilorusi-ta-vtecha-zelenskogo-yaki-feyki-poshiryuye-rosiyska-propaganda-2176705.html>. (дата звернення: 05.04.2023).
25. Куцька О. М. Інформаційно-психологічне забезпечення операції з анексії Криму Російською Федерацією: історичні передумови та практична реалізація : дис. ... доктора філософії спец. 032. Львів, 2020. 240 с.
26. Майборода С. П. Психологічні методи ведення військових дій у ХХ столітті. День пам'яті та примирення: зб. матеріалів круглого столу, м. Харків, 07 травня 2021 р. Харків, 2021. С. 31-39.

27. Майже 80% росіян вірять у «нацистів», яких «підтримує» українська влада: веб-сайт. URL: https://m.gazeta.ua/articles/world-life/_majzhe-80-rosiyanviryat-u-nacistivyakih-pidtrimuye-ukrayinska-vlada/1083342
28. Малик Я. Й. Інформаційна війна і Україна. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/DeVr_2015_15_3.pdf
29. Марченко Ю. Пропаганьба: як ідеї пропаганди сторічної давнини працюють в сучасній РФ. Platforma. 2022. URL: <https://platfor.ma/topic/propaganba-yak-ideyi-propagandy-storichnoyi-davnynypratsyuyut-v-suchasnij-rf-na-prykladah/>
30. Павлов Д. М. Особливості технологій політичної пропаганди. Scientific and Theoretical Almanac Grani. 2018. Т. 21. №. 2. С. 141-149.
31. Панченко О. А. Інституційне забезпечення процесів протидії російській інформаційній експансії та пропаганді в сучасному світі. Інформація і право. 2021. №. 3 (38). С. 28-34.
32. Полторак В. А., Стаднюк А. Г. Пропаганда та її місце в процесі ведення інформаційних війн. основні форми пропагандистського впливу. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках. 2020. Т. 3. №. 1. С. 126-138.
33. Російська пропаганда змінює риторику через невдачі на війні: росія нам применшують ганьбу від програту // 5.ua. URL: <https://www.5.ua/svit/rosiiska-propahanda-zminiuiie-rytoryku-cherez-nevdachi-na-viini-rosiianam-prymenshuiut-hanbu-vid-prohrashu-276758.html>. (дата звернення: 04.10.2022).
34. Самчинська О. А., Фурашев В. М. Інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція та пропаганда: поняття, ознаки та співвідношення. Інформація і право. 2021. №. 1 (36). С. 55-65.
35. Селіна М. Спеціальна інформаційна операція: історія становлення. Часопис Київського університету права. 2019. № 4. С. 132-136.
36. Сім міфів кремлівського агітпропу про російсько-український конфлікт // Army Inform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/26/sim-mifiv-kremlivskogo-agitpropu-pro-rosijsko-ukrayinskyj-konflikt/>. (дата звернення: 03.10.2022).

37. Соломін Є. О. Україноцентризм і пропаганда: реалії регіонального телемовлення луганщини. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика. Львів, 2021. Випуск 1, № 2. С. 33-39.
38. Топальський В. Л., Іваненко С. М. Використання конструкту «велика вітчизняна війна» в російській антиукраїнській пропаганді. Воєнно-історичний вісник. 2020. Т. 37. №. 3. С. 42-54
39. Торічний В. О. Дослідження пропаганди як інструменту інформаційного забезпечення державної безпеки. Право та державне управління. 2019. №. 3. С. 183-186.
40. European Endowment for Democracy. (2021). Responding to disinformation: Best practices and recommendations for civil society. Отримано з <https://europeanendowmentfordemocracy.org/wp-content/uploads/2021/03/Responding-to-disinformation-best-practices-and-recommendations-for-civil-society.pdf>
41. Freedom House. (2021). Freedom in the World. Отримано з <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/ukraine>
42. Network of hyperlocal Russian Telegram channels spew disinformation in occupied Ukraine // CyberScoop. URL: <https://www.cyberscoop.com/network-telegram-russian-disinformation-ukraine-detector-media/>. (data of access: 08.04.2023).
43. Putin's propaganda is rooted in Russian history – and that's why it works // The Conversation. URL: <https://theconversation.com/putins-propaganda-is-rooted-in-russian-history-and-thats-why-it-works-184197>. (data of access: 07.04.2023).
44. Russian Propaganda in Ukrainian Information Space // ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/articles/post/12407/2015-01-22-russian-propaganda-in-ukrainian-information-space/>. (data of access: 07.04.2023).
45. The Kremlin's propaganda machine is running at full throttle // The Economist. URL: <https://www.economist.com/europe/2022/02/28/the-kremlins-propaganda-machine-is-running-at-full-throttle>. (data of access: 06.04.2023).

46. The limits of the Georgia prism in Ukraine // Middle East Institute. URL: <https://www.mei.edu/publications/limits-georgia-prism-ukraine>. (data of access: 07.10.2022).
47. The media's role in international terrorism // Office of Justice Programs. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/medias-role-international-terrorism>. (data of access: 08.04.2023).
48. The Russian Firehose of Falsehood Propaganda Model // RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>. (data of access: 08.10.2022).
49. Timothy Snyder. The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America. Tim Duggan Books, 2018.
50. Lasswell H. D. Propaganda technique in the world war. London: K. Paul, Trench, Trubner & co., ltd., New York: A. A. Knopf. 233 p.
51. WarSpeeches. 190 днів пропаганди, або «Еволюція» заяв російських політиків // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/09/5/7366144/>. (дата звернення: 03.10.2022).